

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Кафедра української мови

«До захисту допускаю»
завідувач кафедри української мови,
доктор філологічних наук, професор
_____ Віра КОТОВИЧ
«_____» _____ 2025 р.

**Кольоративи у творчості Василя Барки як дидактичний
матеріал для вивчення лексикології в закладах загальної
середньої освіти (на матеріалі роману „Жовтий князь”)**

Освітня програма: Середня освіта (Українська мова і література,
мова і література (англійська))
Спеціальність: 014 «Середня освіта (за предметними спеціальностями)»
Предметна спеціальність: 014.01 «Середня освіта» (Українська мова і
література)
Додаткова предметна спеціальність: 014.02 «Середня освіта» (Мова та
зарубіжна література (англійська))

Магістерська робота

на здобуття кваліфікації: Магістр середньої освіти.
Вчитель української мови і літератури,
англійської мови та зарубіжної літератури.

Автор роботи – Віра ВОЛОСЯНСЬКА _____

підпис

Науковий керівник: кандидат філологічних наук,
доцент Степан СЕНЬКІВ _____

підпис

Дрогобич, 2025

Анотація

Волосянська Віра Йосипівна Кольоративи у творчості Василя Барки як дидактичний матеріал для вивчення лексикології у сучасній українській школі (на матеріалі роману „Жовтий князь”). Дрогобич, 2025. 65 с. Рукопис.

У кваліфікаційній роботі розглянуто погляди вчених на поняття „кольоративи”, проаналізовано стан вивчення кольористики української мови, зокрема сутність поняття „кольоронім”, особливості їх творення, сучасні підходи до класифікації кольороназв за ознакою домінантні/периферійні кольороназви в українській мові, а також досліджено структурно-семантичну природу домінантних та периферійних колірних номінацій української мови в романі „Жовтий князь” Василя Барки, з’ясовано особливості творення складних кольороназв, компонентний склад та їх сполучувальні можливості, а також зміст, основні принципи та особливості вивчення лексикології в школі.

Ключові слова: кольоративи, класифікації кольороназв, домінантні кольороназви, периферійні кольороназви, структурно-семантична природа колірних номінацій, лексикологія.

Annotation

Volosyanka Vira Yosypivna Colors in Vasyl Barka's works as didactic material for studying lexicology in modern Ukrainian schools (based on the novel “The Yellow Prince”). Drohobych, 2025. 65p. Manuscript.

The thesis examines scholars' views on the concept of “coloratives,” analyzes the state of research on coloristics in the Ukrainian language, in particular the essence of the concept of “coloronym,” the peculiarities of their formation, modern approaches to the classification of color names according to the dominant/peripheral color names in the Ukrainian language, and also examines the structural and semantic nature of dominant and peripheral color nominations in the Ukrainian language in the novel “The Yellow Prince” by Vasyl Barka, the peculiarities of the formation of complex color names, their component structure and combinatorial possibilities, as well as the content, basic principles, and peculiarities of the study of lexicology in school.

Keywords: coloratives, color name classifications, dominant color names, peripheral color names, structural-semantic nature of color nominations, lexicology.

Зміст

Вступ.....	5
1. Теоретичні основи дослідження кольоративів сучасної української мови...	8
1.1. Сутність кольоративу як лінгвістичної одиниці української мови.....	8
1.2. Кольоративи української мови як об'єкт наукового дослідження.....	18
1.3. Зміст та основні принципи вивчення лексикології в школі.....	27
2. Структурно-семантична характеристика кольороназв роману	
Василя Барки „Жовтий князь”.....	31
2.1. Домінантні колірні номінації у романі Василя Барки	31
2.2. Периферійні колірні номінації у у романі Василя Барки	39
2.3. Особливості вивчення лексикології у сучасній українській школі.....	47
Висновки.....	51
Список використаної літератури.....	54

Вступ

Актуальність дослідження. Характерною для мови художньої літератури є лексика, що позначає кольори. Продуктивність такої лексики зумовлена естетичними можливостями лексем. Саме виразниками емоцій та почуттів людини, індивідуальних образів навколишнього світу стають назви кольорів. Важливими для ідентифікації ціннісних орієнтацій певної нації та його культурного простору є кольорові характеристики реалій певного народу. Символізуючи співмірність із культурними, політичними та соціальними асоціаціями певного суспільства кольороназви на сьогодні займають ключові позиції у структурно-семантичному аспекті художнього мовлення.

Вперше, створивши чітку систему, розглянув кольори у науковому аспекті Леонардо да Вінчі. Як мовознавчу категорію кольороназви розглядали у своїй праці Б. Берлін та П. Кей [110]. Й. Гете також досліджував символіку кольорів у культурах різних народів. У тісному взаємозв'язку з ідіостилем письменника і його національною приналежністю вивчають назви кольорів у мовознавстві з XIX ст.. Мовознавство останніх 50 років відзначається особливим зацікавленням вчених темами, пов'язаними із дослідженням кольороназв. Так, основну увагу зосереджено на питаннях історії виникнення назв кольорів, їх склад, походження, семантика та особливості функціонування у мові.

У вивчення кольороназв значний внесок в українському мовознавстві здійснили І. М. Бабій [2-4], В. І. Горобець [21], О. М. Дзівак [28-30], А. Г. Кириченко [40-41], А. П. Критенко [51], О. В. Коваль-Костинська [44], О. Б. Ткаченко [98], М. І. Чикало [102-103] та багато ін..

Попри намагання системно вивчати кольороназви української мови, неузгодженими залишаються питання термінології назв кольорів, сутності кольороназви та її головних ознак, питання класифікації назв кольорів та особливостей їх творення. Тому передусім необхідно у сучасному

мовознавстві виокремити усі кольороніми української мови, з'ясувати їх походження та виробити чіткі методи щодо вивчення назв кольорів української мови у художніх текстах українських письменників, зокрема роману Василя Барки „Жовтий князь”.

Мета кваліфікаційної роботи – дослідити особливості функціонування кольоролексики у романі Василя Барки „Жовтий князь”.

Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань**:

- 1) проаналізувати стан вивчення лексики на позначення кольороназв;
- 2) з'ясувати сутність поняття „кольоратив”, його диференційні ознаки;
- 3) здійснити класифікацію назв кольорів за ознакою домінантні чи периферійні кольоративи в українській мові;
- 4) дослідити семантику назв кольорів у романі Василя Барки „Жовтий князь”;
- 5) дослідити особливості творення периферійних номінацій кольороназв у романі Василя Барки „Жовтий князь”;
- 6) з'ясувати зміст, принципи та особливості вивчення лексикології в школі.

Об'єктом дослідження є роман Василя Барки „Жовтий князь”.

Предмет дослідження – кольороназви у художній творчості Василя Барки (на матеріалі роману „Жовтий князь”).

Методи дослідження. Методи дослідження зумовлені його завданнями та фактичним матеріалом. У дослідженні використано описовий та статистичний.

Наукова новизна одержаних результатів. У кваліфікаційній роботі вперше проаналізовано структурно-семантичні особливості функціонування кольороназв у романі Василя Барки „Жовтий князь”.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали кваліфікаційної роботи можна використати як практичні завдання на уроках з української мови та літератури у загальноосвітній школі.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури.

У першому розділі розглянуто погляди вчених на поняття „кольоративи”, проаналізовано стан вивчення кольористики української мови, зокрема сутність поняття „кольоронім”, особливості їх творення, сучасні підходи до класифікації кольороназв, а також зміст і основні принципи вивчення лексикології в школі.

У другому розділі досліджено структурно-семантичну природу ядерних (домінантних) та периферійних колірних номенів української мови у романі Василя Барки „Жовтий князь”, з’ясовано як особливості творення складних кольороназв, так і компонентний склад та їх сполучувальні можливості і особливості вивчення лексикології в школі.

Загальний обсяг роботи – 65 сторінок.

1. Теоретичні основи дослідження кольоративів сучасної української мови

1.1. Сутність кольоративу як лінгвістичної одиниці української мови

У культурі українського народу з давніх-давен важливу роль відіграють кольори, який впливають на наші органи чуття, зокрема й на зір. Кожна етнокультура у різний час з кольорами, що впливають на нашу емоційну пам'ять, пов'язує певні визначені конотації. Від індивідуальних, культурний та ідеологічних факторів певного народу залежить і сприйняття самого кольору.

Кольори стали предметом дослідження лінгвістики (семантика, джерела походження), літератури (допомагає розкрити глибину сюжету), фізіології (відчуття кольору людиною), психології (особливості сприйняття), мистецтва (як носій образотворчих якостей) та фізики (оптика).

Як запозичене з латинської мови, слово „колір” за „Словником української мови” має кілька значень: 1) „світловий тон чого-небудь, забарвлення; 2) виражальні засоби мови, музики, сценічного мистецтва” [93, 225]. Різні галузі наук вважають кольором і характеристику сприйняття людиною світлової хвилі, і здатність поверхні певного предмета відбивати випромінювання, і спектральну побудову електромагнітного випромінювання, і відчуття у свідомості людини.

Вперше виокремив фізичний та художній аспекти кольору Леонардо да Вінчі. Вчений створив систему кольорів, обмеживши їх кількість до шести кольорів. Як мовознавчу реалію вперше розглянули назви кольорів у роботі „Основні колірні терміни: їх універсальність та еволюція” Б. Берлін та П. Кей [110]. Вчені, опрацювавши 78 мов світу, обґрунтували поділ колірної лексики на дві групи (основну і похідну), з'ясували закономірності розвитку основних назв кольорів та виокремили 11 одиниць основних кольорів, серед яких: білий, жовтий, оранжевий, зелений, блакитний, червоний, рожевий, коричневий, фіолетовий, сірий, чорний).

На основі асоціацій символіку назв кольорів досліджував у культурах різних народів німецький письменник та філолог Й. В. Гете. З особливостями зображення автором кольоративів, з ідіостилем письменника, із мовною картиною світу пов'язують у XIX ст. колористику у мовознавстві. Тому у лінгвістиці в останні 50 років вчені зацікавлені вивченням кольоронайменувань. Предметом аналізу вчених є не тільки історія виникнення кольоронайменувань, їх склад на різних історичних етапах, походження, а й особливості формування окремих груп назв кольорів, їх семантика та особливості функціонування. Саме сучасні теорії вивчення кольоронайменувань базуються на цих знаннях.

Значний внесок у вивчення назв кольорів здійснили у сучасному мовознавстві І. М. Бабій [2-4], О. М. Дзівак [28-30], В. І. Горобець [21], О. В. Коваль-Костинська [44], А. Г. Кириченко [40-41], А. П. Критенко [51], М. І. Чикало 102-103[], О. Б. Ткаченко [98] та багато ін..

Проте щодо найменування основної одиниці на позначення кольороназв у сучасній лінгвістиці попри значну кількість праць існує неузгодженість. Об'єктом вивчення назв кольорів на думку Л. Півторака [79], М. В. Поповича [83] є терміни „слова-кольороназви” та „лексеми-кольороназви”. У дослідженнях, розглядаючи українські фразеологізми на позначення кольору, термін „кольоротермін” використовує Л. Лонська [59]. В українській лінгвістиці окремі вчені (В. В. Горлачова [20]) на позначення кольору вживають термін „колористична лексика”. Рідше на позначення назв кольорів використовується термін „імена кольору” (І. А. Герасименко [16], А. О. Попова [82]).

Схожими за лексичним значенням із словом-терміном „кольоративи” послуговуються у своїх працях інші вчені. Так, О. Сачок [88] на позначення кольору уживає термін „колоративи”, С. Григорук [22] та І. І. Гуменюк [23-24] покористовується терміном „колірне поєднання”, а В. А. Розсоха [86] й А. Є. Іншаков [35] – „колірна лексика”. Термін „категорія кольору” уживає для дослідження лексико-семантичного поля кольоративів української поезії

Т. В. Ковальова [45-46]. Вчені О. Кучерук [54] і М. Чикало [102-103] у працях уживають термін „колірний прикметник”, Т. Семашко [89-90] покористовується терміном „слово-кольоратив”, а у дослідженнях О. Куцик [55-56] зафіксовано термін „символи-кольоративи”. Використовує термін „колірний епітет”, проаналізувавши семантику, будову та стилістичне функціонування кольороназв, І. М. Бабій [2-4]. Терміном „хроматизм” називають мовні засоби на позначення кольору автори статті С. В. Форманова [100] та О. І. Базик [100]. Як бачимо, мовознавча література подає різні найменування термінів на позначення назв кольорів, які вважаємо у дослідженні синонімічними.

Крім відмінностей з найменуванням основної одиниці на позначення назв кольорів, в українському мовознавстві відмінні і визначення поняття, які будуть залежати від джерел виникнення кольору, диференційних ознак, класифікацій та основних аспектів вивчення. Як бачимо, для утворення термінів „кольоративи”, „кольороназви” основою став термін живопису „колір”.

Науково-технічний прогрес також вплинув на класифікацію кольорів та створення нових відтінків. Попри відсутність спільної думки на кольоросистеми сучасних європейських мов, українське мовознавство виділяє одинадцять кольороназв. З часом семантика назв кольорів збагачується новим змістом. Головними джерелами виникнення нових значень кольорів вважають запозичення з інших мов, полісемію та лексико-морфологічні засоби мови.

В українському мовознавстві класифікували назви кольорів такі лінгвісти, як О. Дзівак [28-30], В. Москович [65], А. Кириченко [40-41] та А. Критенко [51]. Так, А. Кириченко всі назви кольорів за значенням і словотворчою будовою поділяє на дві структурно-семантичні групи. До першої вчений зараховує найменування, які позначають конкретну колірну якість, тобто кольори безвідносно до ступеня вияву, міри вияву колірної ознаки, а також колірну ознаку за її інтенсивністю, проміжні кольори та такі,

які уточнюють відтінок кольору. До другої зараховують назви кольорів, що подають характеристику кольоровості предмета без позначення характеру забарвлення. До цієї групи зараховують такі слова, що вказують на спосіб поєднання кольорів, ступінь їх насиченості, суб'єктивну оцінку колірному тону.

Спосіб найменування назв кольору вчений пов'язує з питанням вмотивованості та невмотивованості, що, в свою чергу, дозволяє розрізнити дві групи слів, що називають кольори: 1) слова, які називають колір через лексичний зміст основи та 2) слова, в яких якість кольору визначається опосередковано. Тому за сферою вживання А. Кириченко серед первинних назв виділяє назви, „які означають різноманітні предмети, і назви, залежні від означуваного предмета” [40, 133]. До першої групи мовознавець включає найменування, які визначають кольори різноманітних предметів, а до другої – „спеціалізовані назви, вживання яких обмежене характером визначуваного предмета” [40, 133]. До цієї групи зараховано „слова, що означають масть тварин, переважно коней, колір обличчя, волосся, очей” [40, 133]. Друга група назв кольорів включає слова, утворені „шляхом порівняння до найрізноманітніших предметів органічної та неорганічної природи: від назв квітів, трав, технічних культур, ягід, плодів дерев, городини, мінералів, від назв фарб, від продуктів виробництва і навіть від назви хвороби” [40, 134]. До опосередкованих найменувань кольорів вчений зараховує назви, які визначають забарвлення набуте предметом у результаті процесу або дії, вказують на відтінки кольорів за насиченістю й інтенсивністю та на предмети-назви у функції визначення кольору.

У статті щодо семантичної класифікації назв кольорів відмінну думку висловлює В. А. Москович. Дослідник вважає, що необхідно виділити формальні критерії щодо зарахування кольороназв до основної групи слів. У дослідженні вчений виокремлює такі критерії: 1) частота вживання назв кольорів, тобто статистичний критерій; 2) наявність чи відсутність у назві кольору внутрішньої форми; 3) використання одноосновного чи складного

кореня; 4) стилістична характеристика назв кольору; 5) сполучуваність назв кольорів у контексті.

Серед назв кольорів у плані синхронії А. П. Критенко виокремлює дві групи слів, серед яких: 1) слова першої групи, які становлять ядро (основу) категорії (*білий, , жовтий, синій, зелений, червоний, сизий, сірий, чорний*), та 2) слова другої групи, які поєднуються значенням навколо першої групи. За походженням основні кольори, тобто кольори першої групи індоєвропейського чи праслов'янського часу, а , відповідно, слова другої групи залежні від основних кольорів з метою детальнішого й точнішого називання відтінків кольорів. Вчений підкреслює, що характерними найменуваннями кольорів вважають такі, у яких дефініція кольору є головним, визначальним значенням слова, але, якщо дефініція відтворює додаткове значення слова та лише доповнює систему назв кольорів, то вважається нехарактерною. За таких умов необхідно чітко розмежовувати слова, що позначають назви кольорів, від тих, які у певний спосіб мають відношення до них. Важливо за таких умов розглянути зв'язки між словами, які є складниками семантичної макроструктури категорії, стосунки між основним та другорядним значеннями слова, які виформовують мікроструктуру категорії, а також розгляд їхніх переходів між мікроструктурами та макроструктурами. Вчений вважає, що „значення слова залежить і від предметів та явищ об'єктивної дійсності, так званих реалій, назвою яких слово виступає, а також від стосунків слова з іншими словами в системі лексики даної мови” [51, 100].

Лексико-семантичні структури кольоративів у сучасній українській мові ґрунтовно досліджено у працях О. Дзівак. Вчена вважає, що усі найменування кольорів становлять трьохмірну систему та змінюються за такими ознаками, як світлість, насиченість та колірний тон. Це дозволило дослідниці виокремити дві групи кольороназв, серед яких: 1) основні кольори („ядро”), до яких належать сім назв кольорів (*білий, синій, голубий, жовтий, зелений, червоний, чорний*), і 2) відтінки кольорів („периферія”). До

основних кольорів лексико-семантичної групи в авторефереті дисертації дослідниця додає ще й сірий колір, який не виявлено у інших працях вченої до і після захисту дисертації. У своєму складі група слів об'єднує різноманітні елементи й утворює мікросистему, яка передає певний колір на основі загальної семантичної значеннєвості за ступенем повноти.

До основи першої мікросистеми належать назви кольорів, які є невмотивованими, втратили внутрішню форму на думку носіїв української мови та успадковані ще з спільнослов'янської епохи. Із прозорою семантико-морфологічною побудовою належать до другої групи слова, що не тільки означають колірну якість опосередковано за певними лексико-семантичними моделями, а й витворюються за колірною подібністю до предметів (назви явищ та процесів природи, частин людського тіла, продуктів харчування, продуктів тваринного світу, ґрунту й повітряного простору, відходів продуктів сільського господарства, рослин, тварин, природних будівельних матеріалів, рідин, мінералів, металів, барвників, тканин, продуктів окислення заліза, технічних витворів, процесів горіння, хвороб). В основі третьої групи міститься іншомовний компонент, тобто до цієї групи належать іншомовні найменування кольорів. Як бачимо, у різні періоди розвитку суспільства завдяки пізнанню навколишнього світу склався комплекс назв кольорів із моделями, які мають різні ступені продуктивності.

О. Дзівак за словотворчою структурою виокремлює чотири словотворчі типи кольороназв, серед яких: 1) безсуфіксальні (кореневі); 2) утворені від основ іменників за допомогою суфіксів; 3) утворені від основ прикметників за допомогою суфіксів; та 4) утворені від основ різних розрядів слів. Найчисельнішою є така модель, яка утворюється від іменникової основи за допомогою суфіксів і називає кольори рослин, плодів і тварин.

До характерних ознак назв кольорів „ядра” належать: висока частотність, вільна сполучуваність, первинність колірної значення, стилістична нейтральність, втрата внутрішньої форми, наявність

асоціативного поля, невидимість, дериваційні можливості, абстрагованість, здатність входити до складу порівняльних зворотів, фразем та утворювати термінологічні словосполучення. Характерними ознаками назв кольорів „периферії” вчена виокремлює відсутність переносних значень, вузькість асоціативного поля, залежність лексичного значення, семантичну вмотивованість, вивідність основ та незначні дериваційні можливості.

Завдяки поданому дослідженню дослідниця зробила висновки щодо семантичного поля назв кольорів, а за ступенем сполучуваності виділила три пласти кольоронайменувань, серед яких: 1) назви кольорів з максимальним широким асоціативним полем; 2) назви кольорів з середнім асоціативним полем; 3) назви кольорів з мінімальним асоціативним полем.

Тому, як підкреслює О. Дзівак, „збагачення словника кольорів підпорядковується певним законам, воно йде в основному в напрямі розширення назв відтінків основних кольорів спектру” [28, 84].

У памятках першої половини XVIII століття на окремі групи кольороназви поділяє В. Й. Горобець. Дослідник зараховує до першого типу невмотивовані назви кольорів, у яких дефініція кольору є основним значенням слова. Колірну якість тканини через певне забарвлення відтворюють слова, що належать до другого типу. До третього належать слова, які характеризують колірну ознаку за інтенсивністю. До інших двох груп належать слова, які характеризують колір тканини без вказівки на забарвлення тканини та вказують на проміжні відтінки кольору. Найдавнішими за таких умов дослідник вважає такі кольороназви, що втрачають внутрішню форму, є здобутком словянських мов та сягають своїми коренями спільнослов'янської спільності. Вмотивованими кольороназвами вчений вважає „слова пізнішого походження, що не втратили семантичних зв'язків з утворюючим словом і можуть легко замінюватися у певній мовній ситуації відповідними іменниковими порівняльними зворотами” [21, 57].

О. Крижанська, використовуючи диференційований підхід, розглядає

кольоративи за градацією колірних ознак. Усі кольороназви за походженням вчена поділяє на дві лексико-семантичні групи, серед яких первинні та вторинні. Первинними дослідниця вважає кольори, „які в сучасній українській мові не співвідносяться з іменниками-референтами і означають абстрактні колірні якості. Їхнє походження та зв'язок з певною конкретною назвою розкривається за допомогою етимологічного аналізу (червоний, рум'яний, рудий, жовтий, зелений і т. д.) [50, 22]. До вторинних вчена зараховує такі кольороназви, які передають певний колір за колірною подібністю до явищ і предметів навколишньої дійсності.

У побудові колірної картини світу К. Давиденко, досліджуючи кольороназви у художній творчості, розмежовує такі різновиди найменувань кольору: 1) основні; 2) відтінкові; та 3) непрямі. Основні кольороназви складають групу абстрактних та найменш мотивованих. Відтінкові кольороназви із нескладною семантичною будовою є більш конкретними. Дослідниця виділяє групу непрямих кольороназв за ознакою прозорості або блиску, наявності чи відсутності кольору. Розмежування найближчої, ближньої, дальньої та крайньої периферії є новим підходом вченої щодо виокремлення периферійних зон. Використання теорії полів дозволяє виявити склад лексико-семантичного поля назви кольору, до складу якої належать дванадцять мікрополів. Мікрополям дозволяють дослідниці виділити ядро, центр та периферійні зони назв кольорів. До ядерних (основних) К. Давиденко включає такі основні кольоронайменування, як: білий, синій, голубий, жовтий, оранжевий, зелений, рожевий, червоний, коричневий, фіолетовий сірий, чорний. Дослідниця розробили критерії, взявши за основу значення кольороназви, де лексику кольору зараховано до певної зони мікрополя. Це дозволило К. Давиденко основним засобом кольоропозначення вважати відтінкові назви кольорів.

Лексико-семантичні поля кольороназв інша дослідниця структурно поділяє на такі типи: 1) ядро (основні); 2) ядерна зона; 3) периферійна зона; та 4) дифузна зона. Так, до ядра лексико-семантичного поля Л. Супрун

зараховує сім назв-прикметників основних хроматичних і ахроматичних кольоронайменувань (синій, зелений, жовтий, червоний / білий, сірий, чорний), але в іншому складі кольороназв у порівнянні із О. Дзівак. Другу групу формують деривативи, які утворюються від кольороназв ядра, мають значення предметності разом із атрибутивною семою та виступають різними частинами мови. До цієї групи включено словоназви (слова композити) із неколірним значенням, що утворені від ядерних назв кольорів. „Периферійна зона лексико-семантичних полів, – підкреслює Л. Супрун, – складається з кольоративів, які характеризують відтінки та інтенсивність кольору, назва якого входить до ядра лексико-семантичного поля (волошковий, фіалковий). До неї також входять утворені від назв кольорів композити та колірні моделі, що позначають відповідний відтінок або його інтенсивність (синьоцвіт, ніжно-зелений)” [96, 9]. До кольорів дифузної зони вчена зараховує змішані кольори, які належать іншим лексико-семантичним полям.

Як бачимо, сучасна лінгвістика немає єдиної думки щодо кількості назв кольорів, що належать до основи (ядра) лексико-семантичної системи української мови. Так, у своїх дослідженнях А. Іншаков [35] визначає одинадцять основних назв кольорів, серед яких: *білий, жовтий, синій, зелений, рожевий, помаранчевий, червоний, коричневий, фіолетовий, сірий, чорний*, які закріпилися в українському, як і у східнослов'янському, мовознавстві.

Як бачимо, в українській лінгвістиці відсутня одностайність щодо того, які кольори належать до основних чи периферійних (вчені виділяють від семи до дванадцяти кольорів), не уніфіковано найменування терміна, що позначає кольори української мови (кольороназва, кольоратив, кольоронайменування, кольоропозначення, колірний епітет, колірний термін та інші). Попри значний поступ у дослідженнях кольороназв, а саме: поділ їх на дві групи (хроматичні та ахроматичні), виокремлення характерних ознак кольорів (насиченість, яскравість, відтінок, світлота), вивчення кольороназв

за походженням, ступенем сполучуваності, словотворчою будовою та складом у різні періоди розвитку, як в синхронії, так і в діяхронії, вивчення їх семантичної структури, відомих класифікацій та особливостей стилістичного функціонування у текстах, в українському мовознавстві відсутнє універсальне визначення поняття, що залежить не тільки від ознак кольороназв, а й аспектів їх вивчення. Тому, кольоративами окремі мовознавці іменують лексику певної мови, яка називає кольори, а для інших кольоративами називають сукупність кольорів, які впливають на емоційну сферу пізнання світу людиною. Так, на думку вченої О. Дзівак, кольоративи – це лексико-семантична група слів, яка називає кольори певної мови. В роботі, розглядаючи кольоративи української мови у романі „Жовтий князь” Василя Барки, це визначення поняття беремо за основу.

1.2. Кольоративи української мови як об'єкт наукового дослідження

Як невичерпний матеріал образного сприйняття навколишньої дійсності, як цілісна система, уже кілька десятиліть ХХ століття кольоролексика є об'єктом наукових зацікавлень дослідників. У центрі їх уваги питання історії виникнення назв кольорів, їх структурно-семантичних типи, особливості стилістичного функціонування. Залежно від принципів, критеріїв та аспектів, які беруться за основу у дослідженнях, виокремлюють основні напрями вивчення назв кольорів, серед яких: порівняльний, лексико-семантичний, психологічний, перекладознавчий, історичний, лінгвістичний, когнітивний, функціональний та філософський. Кольори, які позначаються найчастіше прикметниками та є засобами образного зображення дійсності, розглядаються вченими у різних аспектах. У галузі порівняльного мовознавства проблема кольороназв стала об'єктом аналізу у дослідженнях О. Коваль-Костинської [44]. Так, у статті вчена здійснила порівняльний аналіз основних кольороназв в українській, болгарській і російській мовах. Поділяючи назви кольорів на основні та другорядні, вчена до основних зараховує прикметники української мови: білий, сірий, синій, зелений, жовтий, червоний, коричневий, фіолетовий, чорний. Основних кольороназв на думку дослідниці значно менше у порівнянні із другорядними, бо вони, як правило, індоєвропейського чи праслов'янського походження, тобто „протягом довгого часу служили назвами кольору” [44, 32]. Вчена зазначає, що „у болгарській мові основні кольори позначаються багатозначними словами, лише перше їх пряме значення входить до „ядра” назв кольорів. Інші назви – переносні, термінологічні, образні, фразеологічні та інші часом далеко відходять від основного значення цього слова” [44, 33]. Дослідниця підкреслює, що у назвах кольорів поданих мов є багато спільного, а саме: прямі та переносні значення, що характеризують фізичний чи психічний стан людини, здатність до субстантивації, здатність належати до складу фразеологізмів, термінологічних й географічних назв. А отже, основні

кольороназви входять до активного словника усіх мов, є найпродуктивнішим способом поповнення лексичного складу мови.

Об'єктом дослідження Г. Яворської стала етнолінгвістика як один з аспектів вивчення назв кольорів. Розглядаючи мовні концепти назв кольорів вчена зазначає, що „назви кольорів переконливо свідчать про відмінні засоби мовної концептуалізації світу” [103, 42]. На її думку, „для основних позначень кольорів їхні прототипи (небо, вода, рослинність, вогонь, кров) водночас є архетипами, тобто надзвичайно стійкими та потужними міфологічними і міфопоетичними символами” [103, 43]. Дослідниця змогла припустити, що на значеннях і конотаціях назв кольорів можуть відбитися окремі ознаки архаїчної концептуалізації, яка пов'язана для однозначної інтерпретації мовних концептів кольору із певними архетипами. Розглядаючи значення та сполучуваність прикметника *зелений*, Г. Яворська вважає, що багатство та різноманітність виявляють культурні моделі українського народу, у яких сучасна людина з молодістю, розквітом і буянням ще здатна асоціювати це слово, проте з хтонічними силами рослинного світу вже втратила давній зв'язок.

У працях Т. Ковальнової, В. Папіш аналізовано кольороназви у психологічному вимірі. Так, у поезії початку XX століття лексико-семантичні поля назв кольорів розглядає у дослідженні Т. Ковальова. У роботі зосереджено увагу на зв'язку кольорів з психологічною характеристикою людини, а при формуванні колірної картини світу ролі психологічних властивостей. Вчена, з'ясувавши сутність понять „концептуальна картина світу”, „мовна картина світу”, умовно поділивши на екстравертів й інтовертів поетів початку XX століття (Б.-І. Антонич, М. Зеров, Б. Лепкий, О. Олесь, В. Поліщук, М. Хвильовий), орієнтуючись на працю К. Юнга „Психологічні типи”, подає у зв'язку із певним психологічним типом мовну картину світу того чи іншого поета. Спогади, самохарактеристики й дослідження вчених взяла авторка для з'ясування психологічних портретів поетів. Другий розділ

дисертаційного дослідження складається із семи частин. У ньому розглянуто закономірності функціонування назв кольорів у художньому мовленні через приналежність поета до літературного напрямку та зв'язок із психологічним типом поета. Аналіз особливостей функціонування назв кольорів у мовленні поетів початку ХХ століття з'ясував, що використання кольороназв супроводжується не тільки оновленням значення, а й розширенням лексичної сполучуваності, що призводить до зміщення ядерних та периферійних сем у будові значення назв кольорів, а це в свою чергу сприяє образності поетичного мовлення.

Предметом дослідження В. Папіш є прихована психологічна акцентуація, яку можна виявити через психолінгвістичне декодування тексту. Авторка намагається на матеріалі новели „Цвіт яблуні” М. Коцюбинського „виявити вербальні механізми відображення прихованої психологічної акцентуації і встановити кореляційні зв'язки між мовою художнього тексту та акцентуацією самого автора” [77, 66]. Вчена, проаналізувавши новелу, змогла зробити висновки щодо наявності у М. Коцюбинського прихованої параноїдальної і депресивної акцентуації. Це, зокрема, дозволило пояснити уподобання автора та його вміння точно відтворювати психологічний стан своїх героїв.

Перекладознавчий аспект назв кольорів був об'єктом детального аналізу І. Ковальської та С. Григорук. Так, на матеріалі художніх текстів української та англійської мов у дослідженні І. Ковальської проаналізовано основні підходи до проблем щодо семантики слів, що позначають колір, виокремлено тематичні групи, протрактовано основні функції назв кольорів у художньому тексті, розглянуто особливості значення українських й англійських слів на позначення кольору. Вчена, зберігаючи \ особливості індивідуального стилю письменника, при перекладі художнього мовлення подає основні стратегії відтворення семантики назв кольорів та виокремлює „основні методи відтворення семантики словесних образів з колірним компонентом засобами

цільової мови” [47, 8]. Дослідниця аналізує також методологію відтворення значення кольороназв та розглядає особливості перекладу фразеологізмів із колірним компонентом.

Особливості відтворення контекстуального значення, яке подано на позначення назв відтінків червоного кольору у творах С. Єсеніна, які подано у перекладах Б. Чіпа, аналізує у своїй розвідці С. Григорук. Вчена підкреслює, що „для відтворення мовних одиниць на позначення кольору, що функціонують в поезії С. Єсеніна, Б. Чіп обирає і прямі перекладні відповідники, і варіантні, контекстуальні; здійснює лексико-семантичні та граматичні трансформації, без яких неможливий поетичний переклад” [22, 92]. Дослідниця, опрацювавши науковий доробок І. Ковальської, розглядає зміни, які здійснюються перекладачем, та виявляє, чи у перекладних текстах цілісно збережено поетичну картину С. Єсеніна. На думку дослідниці, перекладач, враховуючи конотації лексем із семантикою кольору та їх сполучуваність, намагається не тільки передати кольороназви у певному контексті, а й відшукати найкращий відповідник, змінюючи чи трансформуючи поданий текст, який точно передає емоційність певного твору.

Об’єктом дослідження В. Горобець, М. Чикало, О. Панченко була історія кольороназв. Так, В. Горобець на матеріалі історичних пам’яток (мемуарна проза) (перша половина XVIII століття) та оригінальних рукописних ділових документів досліджував історичну послідовність творення системи українських кольороназв. Дослідник вважає, що у першій половині XVIII ст. структурно-семантичні розряди кольорів уже склалися, а уточнення ознак кольорів „зумовлювалося, з одного боку, самим розвитком фарбівництва у зв’язку з піднесенням промислово-мануфактурного виробництва (створення на Україні і в Росії перших текстильних фабрик спричинилося до удосконалення техніки фарбування), з другого – посиленням обліково-розрахункових операцій у старшинських господарствах, що ставали все

більш товарними” [21, 56]. Вчений усі кольоронайменування, що віднайдені у поданих пам’ятках, поділяє на п’ять груп: 1) „невмотивовані (з утраченою внутрішньою формою) назви, в яких означення певного кольору безвідносно до міри його вияву є основним значенням слова; 2) слова, які своєю основою передають колірну якість тканини вмотивовано, вказуючи при цьому на типові забарвлення; 3) назви, які означають колірну ознаку за її інтенсивністю; 4) слова, які виражають проміжні кольори чи відтінки у відношенні до основного кольору, що прийнятий за норму; 5) серед назв, які характеризують кольоровість тканини, не вказуючи, однак, на конкретний колір, виділяються слова, що своїм змістом відображують спосіб забарвлення тканини” [21, 56-57]. Дослідник підкреслює, що українська мова збагачувалася різноманітними граматичними формами, які передавали ознаку кольору, зберігаючи при цьому в основі структурно-семантичні типи назв кольорів.

Кольори XIV – XVIII століть, історію їх назв в українській мові розглядала М. Чикало. „Історичний словник української мови” за редакцією Є. Тимченка, „Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.” та „Словник староукраїнської мови XIV – XV ст.” послужили матеріалом для поданого дослідження. У пам’ятках досліджуваного періоду вчена намагається виявити усі тогочасні кольороназви, з’ясувати їх значення, згрупувати кольоронайменування у мікросистеми. Вона зазначає, що назви кольорів найчастіше виявлено у ділових документах, у господарських та лікарських порадниках, травниках, у яких описано рослини та складники рецептів. Назви кольорів зустрічаються рідше у конфесійній літературі, полемічній літературі, літописах, інтермедіях, хроніках. Усі кольоронайменування М. Чикало поділяє на такі групи, як: 1) ахроматичні, до яких зараховує білий, сірий та чорний, і 2) хроматичні (жовтий, жовтогарячий, червоний, блакитний, синій, зелений, коричневий). Таким чином, на думку вченої, лексика на позначення кольору, яка зафіксована в українських писемних джерелах (XIV – XVIII ст.), є окремою лексико-

семантичною групою відкритого типу, у якій більшість стрижневих назв належить до праслов'янського періоду, а „периферію становлять переважно мотивовані питомо українські назви, утворені за регулярною моделлю вторинної номінації” [102, 205].

Семасіологічний аспект у словах на позначення кольору став об'єктом дослідження О. Дзівак, А. Кириченко, А. Критенко та Т. Пастушенко. У східнослов'янських мовах досліджує семантичну характеристику назв кольорів А. Кириченко, який вважає, що кольоронайменуванням властива історична стійкість, а відповідно здатність утворювати гнізда вихідних слів української мови. Семантичну будову назв кольорів аналізує в українській мові А. Критенко, а лексико-семантичні групи, що позначають кольорову гаму мови – О. Дзівак. Об'єктом аналізу дослідження Т. Пастушенко була в англійській мові колірна номінація як фрагмент вторинної мовної картини світу. Вчена у роботі розглядає питання феноменології кольору, поняття „мовна картина світу” та особливості формування людських знань про кольори, а також аналізує семантичні процеси, які для кольороназв змінюють змістову структуру, характеризує зв'язки між побудовою змісту кольороназв із структурою колірного концепту та з'ясовує зв'язки змін у значеннєвому обсязі кольороназви з процесами, які відбуваються у структурі значення. Вчена підкреслює, що „особливості змістової структури кольоронайменувань і характер семантичних процесів, що перетворюють цю структуру, підтверджують глобальну співвіднесеність трьох площин існування феномена кольору – у світі мови, у світі дійсності та у світі мислення людини” [78, 11]. Як бачимо, важливою характеристикою життя людини, як емоційно, так й інформаційно, є колір, оскільки певна інформація про кольори виражає емоційний досвід взаємодії людини з назвами кольорів або збережена у знакових формах та може кодуватися засобами мови.

У працях О. Левченко [57-58], Л. Лонської [59], О. Кучерук [54], І. Гуменюк [23-24], А. Попової [82] досліджено кольороназви у

фразеологізмах Так, О. Левченко, аналізуючи символіку колірних атрибутів, підкреслює, що назви кольорів у фразеологічних одиницях не позначають реальних кольорів, а виконують символічну функцію. Розглядаючи назви кольорів (білий, жовтий, голубий, блакитний, синій, зелений, рожевий, червоний, сірий, чорний,) у фраземах, вчена вважає, що слова, які позначають колір, „у фразеологічних системах зрідка транслують значення реального кольору, переважно ж до вербалізації залучено символічний складник концепту певного кольору” [57, 101]. В культурно-етнічному висвітленні фразеологічні одиниці з компонентом кольороназвою досліджувала Л. Лонська, а образну природу кольороназв , їх семантику в українських фразеологічних одиницях вивчала О. Кучерук.

Фразеологічність кольороназв на матеріалі англійської мови, їх продуктивність та вживаність, а також поєднання у складі фразем кольороназв з іменниками розглядала у свої дослідженнях І. І. Гуменюк [23-24]. Так, на матеріалі художніх творів як американських, так і англійських авторів (XIX – XXI ст.) та восьми лексикографічних джерел дослідниця з’ясовує склад фразеологізмів англійської мови та виявляє найчисельнішу групу назв кольорів із словами чорний, білий та червоний. Вчена виділяє зони фразеопродуктивності, виокремлює лексико-семантичну підгрупу назв кольорів та здійснює їх кількісний аналіз. Фразеологічність вчена розуміє як „відносну здатність одиниць ЛСП брати участь в утворенні ФО ”[23, 70].

Фіксація кольороназв у фразеологічних одиницях та процес бачення їх суб’єктами навколишнього світу був предметом аналізу О. А. Попової [82], яка намагалася встановити їх продуктивність на матеріалі англійської мови, проаналізувати фразеологізми із компонентом кольоронайменування, а також виявити фактори, що впливають на заміну семантики англійських кольоративів.

У текстах прозових творів І. Багряного, М. Коцюбинського, Панаса Мирного, В. Стефаника, М. Хвильового І. Франка та у поетичних творах Лесі

Українки, Л. Костенко й інших проаналізовано функціонування кольороназв. У статтях М. Братусь [10] проаналізовано кольоростичні епітети за художніми творами І. Багряного. У художній мові В. Стефаніка і М. Коцюбинського розглянуто структуру, семантику й стилістичну функцію кольороназв у публікаціях І. Бабій [4]. У дослідженнях А. Оголовець [72] опрацьовано лексику кольору роману Панаса Мирного „Хіба ревуть воли, як ясла повні?“, а у статтях З. Годунок [18] – стилістичні функції кольоронайменувань текстів прозових творів М. Хвильового. Так, через тісний зв'язок з іншими компонентами прози (хронотоп, проблематика, образи твору) у художніх творах М. Хвильового тлумачить кольористику З. Годунок як таку, що витворюють індивідуально-авторську манеру М. Хвильового та має символічне навантаження. У прозі Івана Франка особливості художньої функціональності назв кольорів розглянуто у дослідженнях А. Швець [107]. У мовотворчості Лесі Українки проаналізовано лексико-асоціативне поле назв кольорів як засіб поетичної стилістики у працях Л. Бублейник [11], а семантику кольору поезій Ліни Костенко – у дослідженнях Н. Ісак [37].

Вивчення життя і творчості Василя Барки розпочалось із семирядкової статті, уміщеної у першому томі „Енциклопедії українознавства“ (С. 94) за редакцією В. Кубійовича та виданої в українському пластовому видавництві „Молоде життя“ (засноване у 1946 році у Мюнхені) у 1955 р. у Нью-Йорку. У тексті словникової статті зазначено, що В. Барка належить до прозаїків та критиків в еміграції, а у своїй творчості звертається до джерел народної творчості, слідуючи за традицією творчості Т. Шевченка та ранього П. Тичини.

Пізніше, у першому томі 5-томного видання „Української літературної енциклопедії“ (1988 рік, С. 131) уміщено семирядкову словникову статтю „Барка Василь“ І. Ф. Драча [31]. У 2003 році у першому томі 10-томного видання „Енциклопедії історії України“ опубліковано детальну словникову

статтю (С.191-192) Г. П. Герасимової „Барка Василь косянтинович” про життя і творчість письменника.

Подальше вивчення життя і творчості прозаїка Василя Барки продовжилось у 90-і роки ХХ століття у працях Миколи Француженка-Вірного [101], В. Кейса [42], Ю. Коваліва [43], Б. Бойчука [9].

Вивчення творчості В. Барки і, зокрема, його роману продовжилось у сучасних мовознавчих та літературознавчих дослідженнях Н. Адах [1], Ю. Барабаша [5], М. Вовк [15], Н. Дроботько [32], Т. Дятленко [33], М. Жулинського [34], Ж. Колоїз [48], О. Котяш [49], Р. Мовчан [62-63], Т. Музики [66], І. Набитовича [67], С. Неділько [70], Н. Осташко [74], В. Тельчарової [97], М. Вірного [12-14] та інших, які розглядали у творчості В. Барки авторські лексичні новотвори релігійної тематики, питання сакральної ритуальності в образній системі письменника, питання вивчення символіки пейзажу у романі, індивідуально-авторські неологізми у романі „Жовтий князь”, психологізм художнього зображення представників тоталітарної влади у творі, життєву основу роману, про В. Барку як культуролога і літописця долі українського народу та про авангардизм та модернізм його творчості. Проте, мова творів В. Барки, зокрема роману „Жовтий князь”, досліджена недостатньо. Окремі аспекти колористики творчості В. Барки розглянуто у дослідженнях Т. Чонки [105-106], об'єктом вивчення яких стала семантика кольору у шкільному вивченні „важкої” літератури у творчості В. Барки, зокрема роману „Жовтий князь”

Проте, актуальним на сьогодні, незважаючи на різноаспектне вивчення назв кольорів, зокрема основ поняття кольороназва, його ознак, історії творення та походження, основних класифікацій кольоронімів, особливостей їх використання майстрами художнього слова, залишається питання вивчення кольороназв роману Василя Барки „Жовтий князь”.

1.3. Зміст та основні принципи вивчення лексикології в школі

Оволодіння лексичним багатством української мови є основною ознакою високої мовної культури народу. Вивчення лексики в школі є не тільки головним джерелом збагачення словника учнів, а й знайомить з словом як одиницею мови, розширює знання школярів про мову, розвиває увагу до значення слів та розвиває відчуття мови. Робота над збагаченням словника є важливою умовою розвитку учнів. Учителеві необхідно добре знати словникову систему рідної мови, щоб успішно розв'язати подані завдання. Основою для організації роботи над формуванням знань про слово, є лексикологія. У початкових ланці школи лексикологія як окремий розділ науки про мову не вивчається. Проте учні розглядають пряме і переносне значення слів, полісемію, омонімію, паронімію, синонімію й антонімію. Ці знання є основою для вдосконалення засобів вираження думки, як в усному, так і писемному мовленні.

У школі проводиться робота над лексикою у таких двох напрямках:

1) за шкільною програмою, з одного боку, подаються відомості з лексикології (учні вивчають слово як окрему одиницю мови, його пряме і переносне значення, полісемію, омонімію, паронімію, синонімію, антонімію, знайомляться з лексикою української мови за походженням (праслов'янська, власне українська, іншомовна лексика, неологізми та застарілі слова) та сферою застосування (загальновживана лексика, терміни, діалектизми, канцеляризми, професіоналізми));

2) цілеспрямована і систематична робота над збагачення словника школяра та вироблення умінь покористовуватися словом рідної мови.

Можна виокремити такі основні напрямки у роботі над вивченням лексичних понять: 1) повний лексичний аналіз мови художніх творів, зокрема пошук незнайомих слів, з'ясування відтінків значень цих слів; виділення слів, які вжито у тексті у переносному значенні, а також аналіз

значеннєвих відтінків синонімів чи антонімів; 2) тлумачення семантики слова через використання різноманітних способів, серед яких: показ предмета, демонстрація слайда чи малюнка, добір синонімів або антонімів, а також введення знайденого слова до контексту; 3) добір слів із певною семантикою; 4) введення самостійно дібраних лексем у мовлення школярів. Виконання перелічених завдань є важливою передумовою успішної роботи над розвитком мовленнєвих навичок учнів, завдяки чому у них виховується увага до семантики слова, його доречного використання.

В курсі української мови сьогодні значна увага методистів приділяється передусім проблемі мовленнєвої спрямованості вивчення слів рідної мови та вдосконалення комунікативних навичок школярів на рівні створення власних висловлювань різних стилів.

Сучасні концепції лексикології рідної мови, що допомагають розкрити учням суть лексичних явищ, є основою методики вивчення лексики у школі. Такими лексичними явищами, які розглядають у школі є передусім слово, його лексичне значення, граматичне значення та сполучуваність слів. Оскільки слово є центральною мовною одиницею, то у ньому реалізуються насамперед звукова, значеннєва та граматична складові мови. Основним завданням слова є найменування реалій навколишнього світу. Ці слова, що співвідносяться з реальною дійсністю, мають лексичне значення, яке позначає конкретно існуючі предмети чи явища, дії, ознаки чи кількість.

Оригінальне оформлення думки, ширші можливості вибору слова із словникового складу мови забезпечує багатий словник школяра. Саме тому сучасна методика розглядає склад словникового запасу учня, його упорядкованість і різноманітність як одну із передумов успішного вдосконалення мовленнєвих навичок школярів.

У сучасній педагогічній літературі процес опанування слова опрацьовано у системі розумового розвитку учнів, які мають усвідомити, що слова

лексичне значення незмінне, а слово може мати кілька форм. Важливо з'ясувати, що лексичне значення в реченні проявляється у прямому чи переносному значенні. Думка про словояк компонент лексичної системи рідної мови є важливим концептуальним положенням сучасної лексикології, оскільки слова мови не існують в ізоляції, а пов'язані між собою різними асоціативно-смисловими відношеннями.

Науковці серед головних психологічних чинників називають особливості мотивації, уваги, сприймання, пам'яті, мислення, які має враховувати педагог-мовник сучасної школи. Тому засвоєння нових слів стимулюється тренуванням словесної пам'яті, використанням наочності та системною роботою, яка спрямована на запам'ятовування слів. Принципи доступності, послідовності, свідомості й активності, систематичності, наочності, зв'язку теорії з практикою та науковості є типи загальнодидактичними принципами, на які спирається методика лексикології. Їх дотримання передбачає ретельну підготовку вчителя-словесника для міцного та свідомого формування лексикологічних понять в учнів. Так, зокрема принцип наочності за допомогою підібраних схем, ілюстрацій, моделей сприяє кращому опануванню нового матеріалу.

З урахуванням частотно-мовленнєвого принципу здійснено відбір змісту лексикологічного матеріалу для вивчення в школі. За таких умов до чинної програми включено найважливіші поняття, які допоможуть зрозуміти лексичну систему рідної мови. Тому школярі отримують знання про такі лексичні явища, які фіксують у більшості функціональних стилів української мови, серед яких поняття багатозначності слова, синонімія, омонімія, антонімія. Кінцевою метою словниково-стилістичних та словниково-семантичних вправ є формування вмінь вживання слів в різних функціональних стилях мовлення залежно від семантики та стилістичних властивостей. Необхідно навчати школярів усунувати недоліки у вживанні слів та запобігати у зв'язних висловлюваннях можливим помилкам у лексиці.

Крім загальнодидактичних принципів, у методиці опанування лексикологічного матеріалу в сучасній школі зреалізуються специфічні принципи, до яких зараховують а) екстралінгвістичний (вимагає зіставлення слів і реалій); б) лексико-граматичний (вимагає зіставлення лексичних і граматичних значень слів), в) системний (вимагає зіставлення багатозначних слів, омонімів, синонімів та антонімів), г) функціональний (вимагає врахування вживання слова в різних стилях мовлення) та д) історичний (вимагає з'ясування відомостей про походження слів, а також про джерела й шляхи поповнення лексичного запасу рідної мови).

Таким чином реалізація поданих принципів під час вивчення лексикології допоможе словесникові забезпечити взаємозв'язки лексикології з мовленням школярів, з стилістикою, граматиною, а також сприятиме формуванню у школярів високої культури письмових та усних висловлювань.

Під час навчання учнів лексикології вчитель може використати такі поширені методи, як: аналіз мовних (лексичних) явищ, спостереження, бесіда, робота з підручником, зв'язний виклад матеріалу вчителем та метод вправ. Їх вибір залежить від етапу роботи над лексичним поняттям, рівня підготовленості школярів до сприймання теми, специфіки виучуваного лексичного явища, лінгвістичної суті явищ та інших чинників. Семантику слова учні засвоюють під час евристичних бесід, де в основі для побудови є зв'язний текст. Результативність використання того чи іншого методу залежить від таких чинників, як: змісту й послідовності питань учителя, якості та кількості матеріалу, який пропонується для вивчення, вдалого використання ілюстрацій, схем та інших різновидів наочності, а також поєднання спостереженнями та бесіди учнів за лексичними явищами.

2. Структурно-семантична характеристика кольороназв у романі Василя Барки „Жовтий князь”

2.1. Домінантні колірні номінації у романі В. Барки „Жовтий князь”

З його основними ознаками можна співвіднести матеріальні й нематеріальні реалії кольору, який є важливим параметром діяльності людини. Певне емоційне ставлення до кольору та своя колірна палітра характерна для кожної доби. У художній системі Василя Барки найуживанішими є такі назви кольорів, як: білий, чорний, сірий, червоний, жовтий, зелений, синій. У романі з'ясовуємо кількісне наповнення кожного з них, виокремивши, залежно від ядерних (основних) колірних номінацій, сім мікрополів. Так, до мікрополя білого кольору зараховуємо 39 номінацій, чорного – 28, сірого – 17, червоного – 15, зеленого – 8, жовтого – 7, синього – 5 номенів.

Поле традиційної хроматичної палітри відзначається лексико-семантичне поле кольорів художньої прози письменника на матеріал роману „Жовтий князь” Василя Барки.

У загальному тлумаченні кольороназва білий характеризує явища та предмети навколишнього світу за певними лексико-семантичними варіантами значення, серед яких: колір молока, снігу чи крейди, святий, дуже чистий, світлий, ясний, зимовий, незвичний, старий, світлошкірий, законний, привілейований, контрреволюційний, недосліджений, безгрішний, непрофесійно виконаний та пов'язаний з певним видом занять. У романі „Жовтий князь” кольоратив білий має семантичне поле, яке може зреалізовуватись у таких значеннях, як: кольору крейди, снігу чи молока (*біла хустка, стіни білої, білі бураки, білий гостячок, білих цятток, білими деревами, білі карточки, білі горлиці, білою латкою, білих верстатах, білому вузлику*): *Хустка біла, далеко вперед нависла, аж очі втонули під тінню...* [7, 27]. Зустрічаємо у творі назви кольору білий зі значення дуже світлий (*білий корж, хлібця білого, церква біла, білі хатки*): *Їв і весь час вбирав пахоц: із сухістю його і теплотою, чмстий і добрий, від малого хлібця, такого білого,*

як була колись недільна сорочка [7, 306]. У тексті роману Василя Барки виявлено кольороназву білий зі значенням чистий (*білу поверхню, біла скатерть, білих тротуарів, білі роси*): *Мертвих кладено також біля моголок, просто на **білу** поверхню; або загортано так неглибоко, що земля і сніг...*[7, 120]. У тексті твору, крім зафіксованих значень, фіксуємо кольоронайменування білий із значенням святий (*біла труна, могила біла, хрест білий, білі жерці*), зимовий (*білу запону, білих вирів, білу дорогу, білими заметами, біла курява, білими кулями*), світлошкірий (*Мирон білий*), ясний (*степ білий, світу білого, білого дня*), старий (*білий сивиною*), незвичний (*білого потоплення, білої пожежі, білими подіями*): *Коло них – сховок; тайною доброю оповитий під **білими** наметами* [7, 185].

Зустрічається кольороназва білий в порівняльних зворотах (*білий, як голуб, біла, як празниковий хліб*,): ... *дивлюся на діда Гонтаря; він **білий**, як голуб: голову, щоки і підбородину вкрила сивина...*[7, 115]. Прямі значення кольоронайменувань білий, які фіксуємо у романі „Жовтий князь”, можемо розділити на такі підгрупи, де кольороназва білий позначає колір:

1) рослин і тварин (*білі бураки, білі горлиці, білими деревами*): *Везуть **білі** бураки, що звуться цукровими...* [7, 65];

2) предметів побуту (*біла хустка, біла скатерть, білому вузлику*): ... *і прикрив голову вбогою **білою** хусткою* [7, 313];

3) частин тіла людини, її вік (*Мирон білий*): *Мирон Данилович, як засуджений на шибеницю, **білий**, стояв під стіною проти вікна* [7, 37];

4) явищ дійсності, фізичних явищ природи (*білих вирів, білими заметами, біла курява, білими кулями*): *Та миттю спам'яталась і знов помела в попередньому розгоні... як в обстрілі **білими** безважними кулями* [7, 164];

5) продуктів харчування (*білий корж*): ... *і спекла: невеликий корж, а **білий** як місяць* [7, 277];

У романі Василь Барка використовує фольклоризми, де значення білого кольору пов'язані з мотивами творчості письменника (*біла хата, біла*

скатерть): *На дворищі, рівному, як біла скатерть, одна руїна від хати, теж заметена* [7, 118].

В українському мовознавстві фіксують такі лексико-семантичні варіанти значення кольоронайменування чорний, як: колір вугілля або сажі, тяжкий, обумовлений, зрозумілий, недоглянутий, нелегальний, неголовний, поганий, неприємний, небезпечний, недосліджений, некваліфікований, належний до певних верств суспільства, темношкірий, реакційний, смертельний, диявольський й термінологічні назви. Кольоратив чорний у романі „Жовтий князь” реалізується у таких значеннях, як колір сажі чи вугілля (*чорний дим, чорному пальті, чорна ушанка, чорного поля, чорний шнурок, чорні карточки, стіни чорні, хлібину чорну, чорний прапор, чорної шкіри, чорними рукавами, чорні хатки, чорна жінка, чорними стінами*): ... а слідом другий, у **чорному** пальті, аж надривається під вагою [7, 107]. Зі значенням тяжкий фіксуємо такі кольороназви (*чорний день, чорний вечір, чорної глибини, чорною журбою*): Цього **чорного** дня „наука” для дітей скінчилась [7, 76]. У романі зі значенням обумовлений також зустрічаємо кольоронім чорний (*чорна тривога, чорний струмок, чорна безвість, чорний простір*): ... свистки і сюрчки прорізали **чорний** простір... [7, 282]. Зі значенням поганий, крім поданих значень, у тексті роману фіксуємо кольоронім чорний (*чорного серця, чорна душа, чорне діло*), смертельний (*чорна неміч*), а також небезпечний (*чорну змору, незгоди чорної*): ... **чорна** неміч зайшла під грудьми, він відвів погляд [7, 188].

У романі „Жовтий князь” усі виявлені значення кольороназви чорний розділяємо умовно на підгрупи, у яких кольоратив чорний характеризує колір:

1) назви предметів побуту та одягу (*чорному пальті, чорна ушанка, чорний шнурок, чорної шкіри, **чорними** рукавами*): ... так ударив лозиною і затупотів, замахав чорними рукавами... [7, 232];

2) явища дійсності та явища природи (*чорний день, чорний вечір, чорної*

глибини): *Вечір **чорний**; рано полягали спати, ошаджуючи час, бо зосталось небагато в бальзанці...* [7, 110].

У непрямому значенні чорний колір пов'язується зі страхом, печаллю, тугою, номінує негативні вчинки, емоції, самотність головних героїв твору: ... *і тривога тіснила, болісна і **чорна**, мов північна туча...* [7, 179].

У романі письменник використовує слова-фольклоризми зі значенням чорного кольору, серед яких: *чорного поля, чорний вечір, чорна душа: Розтовстів на людській нужді, а самих нещасних поганить, – от **чорна** душа!* [7, 237].

Середній відтінок між білим і чорним передає прикметник на позначення сірого кольору і вживається із такими варіантами значення: колір попелу, похмурий, тяжкий, непомітний, нічого не вартий, закулісний, малокультурний, нелегальний, небезпечний чи термінологічна назва. У тексті роману кольороназва сірий реалізується у таких значеннях, як колір попелу (*сірим зошитом, сіра обкладинка, сірого дерева, хмари сірі, сірих воріт, небо сіре, сірий віл, сірий ведмідь, камінь сірий, сірою корою, сірої землі*), рідше зі значенням похмурий (*очі сірі, сірий день, сірої прохолоди*): ... *стримує доню, чомусь нетерпеливу, з **сірим** зошитом на долонях: там її наука* [7, 8]. Кольороназва сірий у романі Василя Барки зустрічається у значенні нічого не вартий (*сірі люди*) та тяжкий (*сірою завісою, сірого обличчя*): *Навкруги никали люди, мов мухи – дрібні і **сірі** проти неї, обшитої свіжою сосною* [7, 78].

Сірий колір виявлено як у прямому значенні, так і у непрямому значенні й окреслюється такими сполуками, де основними є:

1) рослин і тварин (*сірого дерева, сірий віл, сірий ведмідь, сірою корою*): *Рахівник стояв, як із **сірого** дерева різьблений* [7, 56];

2) предметів побуту (*сірим зошитом, сіра обкладинка, сірих воріт*): ***Сіра** обкладинка з поземними рисами і власний підпис – в округлих і нерівних літерах* [7, 11];

3) частин тіла людини, її вік (*сірі люди, очі сірі, сіре обличчя*): *Обличчя – жовті та **сірі**, і такі запалі, що сама шкіра обтинала лицеві кості...* [7, 37];

4) назви природних явищ (*сірий день, сірої прохолоди сірою завісою*): *Наступний день відкрився **сірий*** [7, 131];

У творі виокремлено такі лексико-семантичні варіанти семантики кольоронайменування червоний, як: колір одного з основних кольорів райдуги, вогняний, крові чи її відтінків, здивований, виділений, сором'язливий, цінний, підкреслений, забороняючий, тривожний, революційний, радянський та термінологічні назви. У романі Василя Барки кольороназва червоний уживається із такими значеннями, як: колір райдуги чи крові (*червоний буряк, прапори червоні, кров червона*): *То тільки видається, що їхні прапори **червоні**, вони темні* [7, 41]. Виявлено кольоровім червоний зі значенням тривожний (*червоним стугоном*), виділений (*червону низку, червона граматика*), революційний (*червоній будьоновці, червоні жандари, червона партія, червона смерть, червоний світ, червоні картузи, червона ціль*), вогняний (*червоній повені, червоні гейзери*): *Тоді партійці, а з ними **червоні** картузи, ловлять людей і приводять у сільраду...* [7, 275].

Пряме значення червоного кольору виражено опосередковано і кольоронайменування червоний позначає колір:

1) рослин (*червоний буряк*): *... виходили люди і тримали в руках по одному **червоному** буряку: то все, що їм видано на день* [7, 261];

2) особу чи частини тіла людини (*червоні жандари, червоні картузи*): *Ні міліція, ні **червоні** жандари чи, як їх називав дідок, „круки душоїдні” з гострими очима...* [7, 87];

У тексті повісті використано фольклоризми із значенням червоного кольору (*кров червона*): *Але ні! – зосталась кров **червона**, як була* [7, 56].

У художній картині світу Василя Барки кольороатив зелений набуває особливої значущості. У романі виокремлюють такі лексико-семантичні варіанти значення кольороназви зелений, а саме: колір трави, складається із

зелені, пов'язаний із рослинністю, природозахисний, сільськогосподарський, екологічно чистий, привабливий, тривалий, вільний, тяжкий та термінологічні назви. Кольороназва зелений у художньому творі уживається із поданими значеннями, як: колір трави (*зелений камінь, зелених хустках, зелений листок, зелену кропиву*): *Зривала зелену кропиву і їла: пожувавши, давала дитині [7, 292]*. Зустрічаємо кольоронайменування зелений із значенням, який пов'язаний із рослинністю (*зеленими стінами, зелених нивок, зелені сутінки*) та зі значенням тяжкий (*копійка зелена*): *Зеленими стінами ліс піднімався в небо... [7, 288]*.

Серед прямих значень уживання кольороназви зелений, виокремлюються такі:

1) предметів побуту (*зелених хустках*): *... обидві веснянкуваті і лобаті, в зелених хустках, поралися біля стола і мисника [7, 89]*;

2) узагальнені назви рослинності (*зелений листок, зелену кропиву, зеленими стінами*): *... який зривав навіть зелений листок з яблуні в дворі і кидав через паркан на цеглу... [7, 265]*;

3) назви місцевості, окремої ділянки (*зелених нивок*): *... з горбиками коло зелених нивок, схожі на околиці села, де з батьком полювали ховрахів [7, 289]*.

Можемо виокремити у сполуках із непрямим значенням такі значення зеленого кольору:

1) назви неіснуючих явищ природи (*зелені сутінки*): *Заходили зелені сутінки і бралися чорнотою від високої ночі з чистими зірками [7, 314]*;

2) назви важливості (цінності) героя (*копійка зелена*): *... а тобі ціна в партії – копійка зелена, якщо проморгав єство справи... [7, 25]*.

Для кольороназви жовтий, як символу радості, тепла і добра, виокремлюють такі лексико-семантичні варіанти семантики, як: колір золота, засохлий, змарнілий, будівля, особовий документ та термінологічна назва. У романі кольороназва жовтий уживається із значенням кольору

золота (*жовті вуса, жовту одежу, жовтих шибках*): ... мішечки під безколірними очима – обтяжують вид, як і розкішні **жовті** вуса [7, 33]. Рідше зустрічаємо кольороназву жовтий із значенням засохлий (*жовтою травою*) та змарнілий (*жовтий володар, обличчя жовті, жовтого кагана*): Німі демони підмінили її і сірчаний сказ **жовтого** кагана побив життя, залишивши темну пустелю [7, 278].

Значення кольороназви жовтий, які зафіксовано у романі „Жовтий князь”, розділяємо на певні підгрупи, де кольоратив жовтий характеризує колір:

1) рослин (*жовтою травою*): Мирон Данилович стоїть, мов черевики прив'язані **жовтою** травою... [7, 79];

2) характеристики зовнішності людини (*жовт вуса, жовтий володар, жовті обличчя*): ... мов остання власність, якої **жовтий** володар не міг відібрати, грабуючи життя [7, 154].

Серед усіх домінантних колірних номінацій кольороназва синій є найменш чисельною групою кольорів у художньому мовомисленні Василя Барки. В українському мовознавстві виокремлюють такі лексико-семантичні варіанти семантики кольороназви синій, як: колір для номінації явищ природи, зокрема неба, хмар та повітря, водних джерел, кольору одягу і тканини, каменів, кольору шкіри, хімічних речовин та термінологічні назви.

У романі Василя Барки кольороназва синій уживається тільки із семантикою для позначення колірної характеристики предметів, зокрема неба повітря та хмар (*синіх очей, синя скринька, м'ясо синє, синьому повітрі, сині затони*). Пряме значення кольоратива синій позначає колір:

1) предметів побуту (*синя скринька*): ... і всередину поставив скриньку, що видавалась темна, хоч була **синя** [7, 68];

2) частин тіла людини (*синіх очей*): Хлопець спершу острашений від брів пічника, навислих, як стріхи, і здоровених очей: синіх, що ніби

переливаються повнотою [7, 64].

3) назви природних явищ (*синьому повітрі, сині затони*): *Небозвід над дорогою обложило хмарами, хоч серед них – сині затони [7, 276].*

Отже, у романі „Жовтий князь” найуживанішими серед основних назв кольорів в художній системі Василя Барки є назви білого (39) та чорного (28) кольорів серед ахроматичних та сірого (17) червоного (15), зеленого (8), жовтого (7) й синього (5) серед хроматичних кольоронайменувань. Домінантні назви кольорів в контексті роману вільно функціонує, а також опосередковано в метафоричних сполуках, що вживаються у творі у непрямому значенні. Так, кольоратив білий кореневий із структурного погляду, як і інші домінантні кольороназви, найчастіше реалізується у тексті роману зі значенням кольору крейди, снігу чи молока, дуже світлий та чистий. Прямі значення цієї кольороназви позначають колір рослин і тварин, предметів побуту, явища навколишньої дійсності. Кольоронайменування чорний найчастіше зустрічається у роміні зі значенням кольору сажі чи вугілля та значенням тяжкий і обумовлений на позначення номінацій предметів побуту та явищ навколишньої дійсності. Кольороназву сірий виявлено зі значеннями колір попелу та похмурий, непрямі значення якого називають рослин і тварин, предметів побуту, частин тіла людини, назви природних явищ. Кольоронім червоний уживається зі значенням кольору райдуги чи крові, революційний та вогняний, який позначає рослини, особу чи частини тіла людини. Кольоронім зелений вживається зі значенням кольору трави і пов'язаний із рослинністю, яка позначає, як правило, назви предметів побуту, узагальнені назви рослинності та назви місцевості чи окремої ділянки. Кольоронім жовтий уживається з семантикою кольору золота та змарнілий, який характеризує колір рослин, характеристику зовнішності людини. Рідше уживається кольороназва синій зі значенням кольору неба повітря та хмар на позначення кольору предметів побуту, частин тіла людини та назв природних явищ. У романі письменника не зафіксовано лексико-семантичних варіантів значення кольоронайменування голубий.

2.2. Периферійні колірні номінації у романі В. Барки „Жовтий князь”

Периферійну групу кольоративів складають відтінки домінантних кольорів, які розміщені навколо ядра і означають якість за колірною схожістю або складні колірні назви. У романі В. Барки найуживанішими периферійними кольороназвами є такі первинні й вторинні кольоронайменування, які можуть бути простими чи складними за словотворчою структурою. У творі письменника фіксуємо номени білий, сивий, чорний, жовтий, рудий, сірий, червоний, срібний, зелений, золотий, синій, блакитний, голубий та відтінки коричневого. Серед периферійних (вторинних) колірних номінацій найчисельнішими є номени білого кольору (15), сивого (15), чорного (11), жовтого (9), рудого (9), сірого (7), червоного (5), срібного (5) кольорів, рідше зустрічаються номени зеленого (4), золотого (3), синього (3), блакитного (3), голубого (1) та відтінків коричневого (1).

Кольоронім білий у романі може реалізовуватись у таких значеннях, як кольору крейди, снігу чи молока (*білавий лоб, тернина біло зацвіла, біло розцвітали, біліє сніг*), зі значенням дуже світлий (*ранок біліє, відбиток біліє, біліє день, білоокий чоловік, біляста світлота, білясті очі, білявий джміль*), чистий (*білясту сорочка*), ясний (*нива біляста, димувато-білястою млою*), старий (*голова білява*): ... *і ранок біліє за тинками, в сад, як люстро – ранок* [7, 13]. Подані кольоронайменування можуть бути простими однокомпонентними, утвореними від основ прикметників за допомогою суфіксів -ав-, -яв-, -яст-, а також двокомпонентними назвами, які утворені від прикметникових основ, які не ускладнюються суфіксами (*білоокий чоловік*), утворені від прикметників, коли і перший і другий компоненти ускладнені суфіксами (*димувато-білястою млою*), а також утворюють від прикметників дієслівні та прислівникові форми (*ранок біліє, відбиток біліє, біліє день, біліє сніг, біло розцвітали*): ... *і жодного сліду від порога до хвіртки і воріт: рівно біліє сніг, давно нанесений* [7, 119].

Периферійні номінації кольоронайменування білий, які виявлено у

романі „Жовтий князь”, можуть позначати колір: а) рослин і тварин (*тернина біло зацвіла, білявий джміль*); б) назви людни, її вік (*білява голова, білоокий чоловік*); в) явищ дійсності, фізичних явищ природи (*ранок біліє, біліє день*); г) назви одягу (*біляста сорочка*): *Сатинову сорочку, колись темно-синю, а тепер білясту, з рештками початкового барвлення біля коміра ...* [7, 229].

Кольоронайменування чорний у романі реалізується у таких значеннях, як колір сажі чи вугілля (*найчорніші двері, мисливець чорнявенький, чорнява господиня, почорнілої стіни, жінка чорнява*), зі значенням тяжкий (*чорно в кутках очей, чорновіконні гробниці*), обумовлений (*хмари чорнотою, чорнющий вечір, чорно-зелені сутінки, чорно-сизими пустками*): *В найчорніші двері прибули, вихідні з світу* [7, 43]. Такими назвами кольорів виступають прості однокомпонентні кольороніми, які утворені від основ прикметників за допомогою суфіксів -іш-, -еньк-, -яв-, -іл-, -от-, -ющ-, рідше з префіксом най-. Зустрічаються двокомпонентні назви кольорів, які утворені від прикметникових основ, які не ускладнюються суфіксами (*чорно-сизими пустками, чорно-зелені сутінки*), двокомпонентні назви, які утворені від прикметникових та іменникових основ, які ускладнюються суфіксами (*чорновіконні гробниці*), а також утворені від прикметників прислівникові форми (*чорно в кутках очей*).

Ці найменування кольору чорний роману „Жовтий князь” позначають коліри: а) предметів побуту (*найчорніші двері, почорнілої стіни, чорно-сизими пустками*); б) частин тіла людини (*мисливець чорнявенький, чорнява господиня, жінка чорнява*); в) явищ дійсності та явищ природи (*чорнющий вечір, чорно-зелені сутінки*): ... і край огненного місяця виткнувся над **чорно-сизими** пустками [7, 198].

Прикметник на позначення сірого кольору у тексті роману реалізується у таких значеннях, як колір попелу (*піджак сірості, піджак сіруватий, сіро-брунатній траві*), рідше зі значенням похмурий (*заходити сірістю, посіріло в степу*), нічого не вартий (*сіренькою тінню*) та тяжкий (*сіро-брунатна руїна*): ... закривав піджак неозначимої **сірості**, як буває на старих стернях

під час обложного дощу [7, 16].

Сірий колір у прямому чи непрямому значенні окреслюється сполуками, які є назвами: а) рослин (*сіро-брунастій траві*); б) предметів побуту (*піджак сірості, піджак сіруватий*); в) особу людини (*сіренькою тінню*); г) назви природних явищ (*заходити сірістю, посіріло в степу*): ... *тоді сіренькою тінню він зникав серед бур'янів і нехворощі* [7, 301].

Прикметник на позначення сірого кольору, уживається зі значенням такого, який втратив забарвлення і став сивим, сизим, сідим, попелястим, мишастим, олов'яним та схожим на срібло, тобто срібним. Кольороназва сивий та інші із перелічених у тексті реалізується у такою семантикою, як колір попелу (*сиві очі, сивих хмар, сивастій ушанці, сива ушанка, сивий мішок, м'ясо сизе, сизуватими волоконцями, мишастому пальті, попелясті губи, олов'яними хмарами*), похмурий (*сивий океан, сиві будинки, сива пожежа, дід сивий, сивастий чоловік, батюшка сідий*): *Ловить, повертаючи голову і посилаючи в протулину попелясті губи...* [7, 16]. Подані кольороназви, як правило прості, непохідні, однокомпонентні або утворені за допомогою суфіксів -ува-, -аст-: *Небо – в сивих хмарах, повних тіні* [7, 146].

Найменування кольору сивий позначає колір: а) предметів побуту (*сивастій ушанці, мишастому пальті*); б) частин тіла людини (*сиві очі, попелясті губи, дід сивий, сивастий чоловік*); б) явищ дійсності та явищ природи (*сивих хмар, олов'яними хмарами, сивий океан*): *Їх сивий океан хвилюється і мчить, мчить в непочислимих течіях...* [7, 116].

У романі сірий колір, як срібний, уживається зі значенням кольору попелу (*срібна стіна, срібні стружки, срібній ризі, срібна застібка, срібними скелями*) й позначає предмети побуту (*срібній ризі, срібна застібка, срібна стіна*) та явища дійсності чи явища природи (*срібні стружки, срібними скелями*): ... *вгорі срібними скелями повільно пропливають від півдня хмари, сліпучі з лицевої сторони – в сонці* [7, 308].

У романі письменника кольороназва червоний уживається із

значеннями, як: колір райдуги чи крові (*Шікрятів червонястий, червонаста воловина, червонавою стіною*), зі значенням виділений (згасав *червоністю, червонастим вилиском*): *В одного з кошика крайчиком лисніла **червонаста** воловина* [7, 119]. Такими назвами червоного кольору виступають прості однокомпонентні кольоронзви, які утворені від основ прикметників за допомогою суфіксів -яст-, -аст-, -ав-, -ість. Кольороназва червоний позначає у творі колір: а) продуктів харчування (*червонаста воловина*); б) особу людини (*Шікрятів червонястий*); в) явища навколишньої дійсності (*червонавою стіною, червонастим вилиском*).

У романі Василя Барки кольоратив червоний виявлений із таким означенням: „рудий” – червоно-жовтий. У тексті подана кольороназва реалізуються зі значеннями кольору райдуги, крові чи її відтінків (*кожушина руденька-руденька, рудий пісок, рудому пальті, рудизною цеглин, руді портфелі, рудими вусами, руді шкірянки*) та підкреслений, виділений (*рудасто-зеленкавий вигляд, руді списи*): *Вилискують **руді** портфелі в мідяних заклацках...* [7, 155]. Ці кольороназви, як правило, є непохідними простими та однокомпонентними або утвореними за допомогою суфіксів -еньк-, -изн-, -аст-. Рідше виступають двокомпонентними назвами кольорів, які утворюються від прикметників, коли і перший, і другий компонент ускладнені суфіксами (*рудасто-зеленкавий вигляд*): *Поряд стояв суховидий, але широкораменний чоловік у **рудому**, ніби ржавому, пальті...* [7, 90].

У романі семантика червоного кольору виражається опосередковано й кольоратив рудий позначає кольори: а) предметів побуту (*кожушина руденька-руденька, рудий пісок, рудому пальті, руді портфелі, руді шкірянки*); б) рослин (*руді списи*); в) явища навколишньої дійсності (*рудизною цеглин*): *Вибирають **рудий** пісок і везуть сушити в нахилених бочках...* [7, 65].

У творі Василя Барки кольоронім жовтий вживається з семантикою колір золота (*жовтавий полушубок, жовтастий відтінок*): *... перебирається до сусіда, а той, накинувши **жовтавий** полушубок на плечі, дожидає коло*

своїх дверей... [7, 186]. Рідше зустрічаємо кольоронім жовтий зі значенням назви будівлі (*жовтавий кімнаті, жовтіли установи, сірчано-жовтих дверей*), засохлий (*прижовклими верховіттями*) та змарнілий (*обличчя пожовкло, жовтобородого вагара, жовтий з обличчя*): *Опинилися в просторій жовтавий кімнаті...* [7, 56]. Ці кольороніми, як правило, є простими непохідними та однокомпонентними або утворюються за допомогою суфіксів -ав-, -аст-, -к- та префікса по-, при-. Рідше виступають двокомпонентними назвами кольорів, які утворюються від двох прикметників, коли перший компонент ускладнений суфіксами (*сірчано-жовтих дверей*) або утворюються від прикметника з іменником (*жовтобородого вагара*): *Мирон Данилович з наказу жовтобородого вагара поставив на терези відро...* [7, 103].

Кольоратив жовтий у романі Василя Барки „Жовтий князь” характеризує колір: а) рослин (*прижовклими верховіттями*); б) предмети побуту (*жовтавий полушубок*); в) характеристики зовнішності людини (*обличчя пожовкло, жовтобородого вагара, жовтий з обличчя*): *Микола зразу ж ліг: жовтий з обличчя і як темний...* [7, 106].

У романі на позначення прикметника жовтий використовується означення „золотий”, той що нагадує золото. Кольоронім золотий уживається із значенням кольору золота (*золотий зуб, обковах золотих, золоті святиньки*): *... а його широкий золотий зуб, відтінений щербинкою поруч, аж жевріє...* [7, 16]. Зафіксовані кольороназви у тексті як правило прості однокомпонентні кольоропозначення: *Коштовні камінці скрізь: квадратів, в рамчатих обковах, золотих, як вся чаша* [7, 19]. Кольоронім золотий у романі письменника характеризує колір: а) частин тіла людини (*золотий зуб*); б) предметів побуту і церковних предметів (*золоті святиньки, обковах золотих*): *... потім знято з них золоті святиньки: хрестики та іконки, а дано шматки їжі і ними добивають* [7, 262].

Виявлено кілька форм кольороативу зелений у романі Василя Барки,

зокрема на позначення кольору трави (*зеленового плаття, зелено-картата хустина, зеленастому пальті, зеленкуваті маторженики*). Ці кольороніми, непохідні прості однокомпонентні, виражені прикметниками із суфіксами -к-, -аст-, -ува-, а також рідше двокомпонентні назви кольорів, що утворюються від прикметників, коли два компоненти кольороніма не ускладнені суфіксами (*зелено-картата хустина*): ... *але теплому піджаку піскуватого відтінку і в хустині, що колись була зелено-картата*... [7, 156].

Ці кольороназви є назвами предметів побуту (одягу) (*зеленового плаття, зелено-картата хустина, зеленастому пальті*) та продуктів харчування (*зеленкуваті маторженики*): ... *попереду стояла селянка в зеленастому пальті*... [7, 159].

Крім синього кольору письменник у романі використовує кольоративи блакитний, голубий зі значеннями кольору для номінації явищ природи, зокрема неба, водних джерел, хмар та повітря (*синювату намітку, синястий огник, густо-синьому тлі, очі блакитнясті, блакитний папір, блакитнястий тон, голубуватого диму*): *Очі сірі, трішки блакитнясті: в терпких посвітах* [7, 15]. Кольоронімами виступають однокомпонентні кольоропозначення утворені від основ прикметників за допомогою суфіксів -юв-, -ат-, -яст-, -н-, -ува-, а також двокомпонентні назви кольорів, утворені з основ прикметників, що не ускладнені суфіксами (*густо-синьому тлі*): ... *тоді на густо-синьому тлі неба, засіяного невстижимими іскорками з сонця, вирізьблювалася колоскова численність*... [7, 308]. Ці колоративи, як правило, називають: а) предмети побуту (*синювату намітку, блакитний папір,*); б) частин тіла людини (*очі блакитнясті*); в) назви природних явищ (*синястий огник, густо-синьому тлі, блакитнястий тон, голубуватого диму*): ... *жінка сиділа, схилившись коло голубуватого слабіючого диму, і їла* [7, 291].

У творі письменник використовує кольоративи карий (*карими очима*), бронзовий (*бронзових гвинтах*), русявий (*русявої чуприни*) та землистий (*землистого тону, землисто-сірою мертвизною*), які є відтінками

коричневого кольору. Ці кольоративи у романі називають: а) предмети побуту (*бронзових гвинтах*); б) частин тіла людини (*карими очима, руської чуприни*); в) назви природних явищ (*землистого тону, землисто-сірою мертвизною*): ... *в обрисі обличчя, що помарніло від років і клопотів, оживлюється карими очима...* [7, 64]. Подані кольороназви є однокомпонентними і утворюються від основ прикметників за допомогою суфіксів -ов-, -яв-, -ист-, а також двокомпонентні найменування кольорів, які утворені з основ прикметників, коли перший компонент ускладнений суфіксами (*землисто-сірою мертвизною*): *З одних сіней через поріг виставилися самі стопи: землисто-сірою мертвизною до хмарного дня...* [7, 213].

Отже, серед периферійних назв у романі „Жовтий князь” Василя Барки найуживанішими є назви білого кольору (15), сивого (15), чорного (11), жовтого (9), рудого (9) та сірого (7) кольорів. Кольороназва білий за структурою найчастіше реалізується у тексті роману зі значенням кольору молока, снігу чи крейди та дуже світлий. Кольоронайменування сивий виявлено із такими значеннями, як: колір попелу та похмурий. Кольоронім чорний найчастіше зустрічається у словах зі значенням кольору вугілля тяжкий та обумовлений. Кольороназва жовтий реалізується у тексті зі значенням колір золота, назви будівлі та засохлий. Зі значеннями кольору райдуги, крові чи її відтінків та підкреслений, виділений реалізується у романі кольоронім рудий, а кольороназва сірий зафіксована зі значенням кольору попелу, похмурий, нічого не вартий та тяжкий. Рідше уживаються кольороніми червоного (5), срібного (5), зеленого (4), золотого (3), синього (3), блакитного (3), голубого (1) та коричневого (1) відтінків. Чисельність цих периферійних назв кольорів коливається у межах від одного до п'яти слововживань. Периферійні кольороназви, як правило, прості однокомпонентні, які утворюються від основ прикметників за допомогою суфіксів -еньк-, -ав-, -яв-, -аст-, -яст-, -ува-, -іш-, -ющ- й префіксами най-, по-, при- та двокомпонентні назви кольорів, які утворюються поєднанням основ

прикметників без суфіксів, коли або перший, або другий, або обидва компоненти із двох компонентів можуть бути ускладнені суфіксами. Рідше у тексті твору зустрічаємо повторення основи прикметника, яка має у своєму складі суфікс -еньк-.

2.3. Особливості вивчення лексикології у сучасній українській школі

На уроках учителю не можна обійтися під час роботи без спеціальних вправ на етапі осмислення школярами знань із лексикології та формування необхідних навичок. Усі вправи класифікують на такі різновиди: 1) пошук лексичного явища у групі слів, словосполученні, реченні чи зв'язному тексті; 2) із використанням джерел добір прикладів, що ілюструють подане лексичне явище; 3) спостереження за лексичним явищем у поданих текстах різних стилів; 4) групування лексичних явищ за певною ознакою; 5) пошук та виправлення лексичних недоліків; 6) повний лексичний розбір слова. Подані вправи допоможуть розширити і збагатити словник школярів та виробити вміння обирати такі слова із свого словникового запасу, які відповідатимуть змісту висловленого. Виконуючи вправи учні вчать не тільки вживати певні слова у власному мовленні, а бачать наскільки багата на художні засоби їх рідна мова.

Усі вправи з лексики класифікують за такими типами:

1) за дидактичною метою;

На усвідомлення учнями функції слова в мовленні спрямовані вправи, якими покористовується вчитель під час роботи над лексичним матеріалом. Виходячи з цього розрізняють:

а) вправи на пояснення значень слів:

– поясніть значення слова жовтий у романі „Жовтий князь” Василя Барки. Випишіть із словника усі значення поданого слова та складіть із кожним із них словосполучення;

– выпишіть із творів художньої літератури приклади речень, у яких використано слова, які називають кольори (наприклад, чорний). Порівняйте

значення кольороназви у цьому творі із значеннями у романі „Жовтий князь”;

– відгадайте загадку, поясніть, про який колір йдеться. Випишіть із роману Василя Барки „Жовтий князь” речення, у яких фіксуєте цей колір чи його відтінки.

Ти зустрінеш його в травці,
Він у парку є на лавці,
В недостиглах фруктах є,
Смак картоплі він псує,
В кавуні і часнику,
У чаю, що до смаку,
Він у паростках пшениці
І в очицях, що у киці,
Є також у світлофорі
І у водоростях в морі.
Здогадались вже напевне,
Що за колір то?
(Зелений)

б) вправи на вживання слів у власному мовленні:

– складіть словосполучення з різними значеннями багатозначного слова чорний. Доберіть до них, де можливо антонімічні пари. З’ясуйте, які додаткові відтінки використовує Василь Барка у романі для найменування чорного кольору;

– складіть текст за однією із картин Ніни Марченко („Мати 1933-го”, „Діти Голодомору”, „Дорога скорботи”) чи картини Богдана Певного „Земля”, чи картини Віктора Цимбала „Рік 1933”, уживаючи кольороназви.

2) за характером розумових операцій:

а) аналітичні вправи:

– проаналізуйте фрагмент роману Василя Бврки (другий розділ твору), випишіть кольороназви, з'ясуйте їх лексичні значення. Утворіть від знайдених назв кольорів дієслівні форми та складіть із ними речення;

б) синтетичні вправи:

– складіть кілька речень із кольороназвою рудий. Доберіть до нього із тексту роману слова синоніми;

в) вправи на порівняння текстів чи речень:

– випишіть із тексту твору Василя Барки речення із кольоронімом сірий, який вживається у переносному значенні. Доберіть подібні приклади словосполучень із цим словом у прямому значенні.

3) за ступенем самостійності у виконанні:

а) репродуктивні вправи на спостереження за значенням слів у фрагментах тексту:

– доберіть до виділених слів у поданому тексті синоніми. Поясніть їх значення.

Зеленими стінами ліс піднімався в небо: вгорі, коло *сивих* хмарок, перекочував шарахучий рокіт своїх частин по *світлому* простору.

б) конструктивні вправи (складання словосполучень (речень) із поданих слів):

– складіть словосполучення (речення) із діалектними відповідниками назв кольорів. З'ясуйте, чи використовує Василь Барка діалектизми у романі „Жовтий князь”;

– доповніть речення порівняннями: Усе навколо було вкрите білим снігом, мов... . Випишіть подібні порівняння у романі Василя Барки.

в) творчі вправи (самостійне складання словосполучень (речень) із певним словом):

– відшукайте у романі Василя Барки опис природи. Якими назвами кольорів покористовується автор;

– напишіть твір на тему „Голодомор 1933 року. Уроки української історії”.

4) за формою виконання вправ: а) усні; б) письмові.

Використання на уроках з української мови вправ з лексикології має носити системний характер. Вправи повинні забезпечити поступове вивчення лексичного матеріалу від простіших до складніших завдань, від виконання за зразком до самостійного з елементами творчості у їх виконанні.

Висновки

Отже, результати проведеного дослідження дають змогу зробити наступні висновки:

1. В українській лінгвістиці відсутня одностайність щодо того, які кольори належать до основних чи периферійних (вчені виділяють від семи до дванадцяти кольорів), не уніфіковано найменування терміна, що позначає кольори української мови (кольороназва, кольоратив, кольоронайменування, кольоропозначення, колірний епітет, колірний термін та інші). Попри значний поступ у дослідженнях кольороназв, а саме: поділ їх на дві групи (хроматичні та ахроматичні), виокремлення характерних ознак кольорів (насиченість, яскравість, відтінок, світлота), вивчення кольороназв за походженням, ступенем сполучуваності, словотворчою будовою та складом у різні періоди розвитку, як в синхронії, так і в діяхронії, вивчення їх семантичної структури, відомих класифікацій та особливостей стилістичного функціонування у текстах, в українському мовознавстві відсутнє універсальне визначення поняття, що залежить не тільки від ознак кольороназв, а й аспектів їх вивчення. Тому, кольоративами окремі мовознавці іменують лексику певної мови, яка називає кольори, а для інших кольоративами називають сукупність кольорів, які впливають на емоційну сферу пізнання світу людиною. Так, на думку вченої О. Дзівак, кольоративи – це лексико-семантична група слів, яка називає кольори певної мови. В роботі, розглядаючи кольоративи української мови у романі „Жовтий князь” Василя Барки, це визначення поняття беремо за основу.

2. Актуальним на сьогодні, незважаючи на різноаспектне вивчення назв кольорів, зокрема основ поняття кольороназва, його ознак, історії творення та походження, основних класифікацій кольоронімів, особливостей їх використання майстрами художнього слова, залишається питання вивчення кольороназв роману Василя Барки „Жовтий князь”.

3. У романі „Жовтий князь” найуживанішими серед основних назв кольорів в художній системі Василя Барки є назви білого (39) та чорного (28) кольорів серед ахроматичних та сірого (17) червоного (15), зеленого (8), жовтого (7) й синього (5) серед хроматичних кольоронайменувань. Домінантні назви кольорів в контексті роману вільно функціонує, а також опосередковано в метафоричних сполуках, що вживаються у творі у непрямому значенні. Так, кольоратив білий кореневий із структурного погляду, як і інші доміантні кольороназви, найчастіше реалізується у тексті роману зі значенням кольору крейди, снігу чи молока, дуже світлий та чистий. Прямі значення цієї кольороназви позначають колір рослин і тварин, предметів побуту, явища навколишньої дійсності. Кольоронайменування чорний найчастіше зустрічається у роміні зі значенням кольору сажі чи вугілля та значенням тяжкий і обумовлений на позначення номінацій предметів побуту та явищ навколишньої дійсності. Кольороназvu сірий виявлено зі значеннями колір попелу та похмурий, непрямі значення якого називають рослин і тварин, предметів побуту, частин тіла людини, назви природних явищ. Кольоронім червоний уживається зі значенням кольору райдуги чи крові, революційний та вогняний, яка найчастіше у романі позначає рослини, особу чи частини тіла людини. Кольоронім зелений вживається зі значенням кольору трави і пов'язаний із рослинністю, яка позначає, як правило, назви предметів побуту, узагальнені назви рослинності та назви місцевості чи окремої ділянки. Кольоронім жовтий уживається з семантикою кольору золота та змарнілий, який характеризує колір рослин, характеристику зовнішності людини. Рідше уживається кольороназва синій зі значенням кольору неба повітря та хмар на позначення кольору предметів побуту, частин тіла людини та назв природних явищ. У романі письменника не зафіксовано лексико-семантичних варіантів значення кольоронайменування голубий.

4. Серед периферійних назв у романі „Жовтий князь” Василя Барки найуживанішими є назви білого кольору (15), сивого (15), чорного (11),

жовтого (9), рудого (9) та сірого (7) кольорів. Кольороназва білий за структурою найчастіше реалізується у тексті роману зі значенням кольору молока, снігу чи крейди та дуже світлий. Кольоронайменування сивий виявлено із такими значеннями, як: колір попелу та похмурий. Кольоронім чорний найчастіше зустрічається у словах зі значенням кольору вугілля тяжкий та обумовлений. Кольороназва жовтий реалізується у тексті зі значенням колір золота, назви будівлі та засохлий. Зі значеннями кольору райдуги, крові чи її відтінків та підкреслений, виділений реалізується у романі кольоронім рудий, а кольороназва сірий зафіксована зі значенням кольору попелу, похмурий, нічого не вартий та тяжкий. Рідше уживаються кольороніми червоного (5), срібного (5), зеленого (4), золотого (3), синього (3), блакитного (3), голубого (1) та коричневого (1) відтінків. Чисельність цих периферійних назв кольорів коливається у межах від одного до п'яти слововживань. Периферійні кольороназви, як правило, прості однокомпонентні, які утворюються від основ прикметників за допомогою суфіксів -еньк-, -ав-, -яв-, -аст-, -яст-, -ува-, -іш-, -ющ- й префіксами най-, по-, при- та двокомпонентні назви кольорів, які утворюються поєднанням основ прикметників без суфіксів, коли або перший, або другий, або обидва компоненти із двох компонентів можуть бути ускладнені суфіксами. Рідше у тексті твору зустрічаємо повторення основи прикметника, яка має у своєму складі суфікс -еньк-.

5. Реалізація поданих принципів під час вивчення лексикології допоможе словесникові забезпечити взаємозв'язки лексикології з мовленням школярів, з стилістикою, граматикою, а також сприятиме формуванню у школярів високої культури письмових та усних висловлювань. Результативність використання того чи іншого методу залежить від таких чинників, як: змісту й послідовності питань учителя, якості та кількості матеріалу, який пропонується для вивчення, вдалого використання ілюстрацій, схем та інших різновидів наочності, а також поєднання спостереженнями та бесіди учнів за лексичними явищами.

Список використаної літератури:

1. Адах Н. Словотворчість Василя Барки *Дивослово: українська мова й література в навчальних закладах*. 2013. № 6. С. 38-42.
2. Бабій І. М. Мовні засоби і способи вираження кольору у сучасній українській мові *Наукові записки ТДПУ*. Серія: Мовознавство. 2003. Вип. 2 (10). С. 82-85.
3. Бабій І. М. Семантика, структура та стилістичні функції назв кольорів у сучасній українській мові. К., 1997. 184 с.
4. Бабій І. М. „Фарби повинні приходити на допомогу слову” (кольори в художній мові М. Коцюбинського) *Культура слова*. 1997. Вип. 50. С. 26-31.
5. Барабаш Ю. Апокаліпсис від Василя Барки: роман „Жовтий князь” у контексті літературної апокаліптики *Дивослово: українська мова й література в навчальних закладах*. 2011. № 8. С. 52-61.
6. Барка Василь Енциклопедія українознавства: [в 11 т.] / Наукове товариство імені Шевченка; гол. ред. В. Кубійович. Париж – Нью-Йорк: Молоде життя, 1955. Т. 1. С. 94.
7. Барка В. Жовтий князь: роман. Харків: Фоліо, 2017. 317 с.
8. Беляєв О. М., Мельничайко В. Я., Пентилюк М. І., Передрій Г. Р., Рожило Л. П. Методика вивчення української мови в школі. К.: Радянська школа, 1987. С. 105-119.
9. Бойчук Б. Василь Барка *Спомини в біографії*. К.: Факт, 2003. С. 83-89.
10. Братусь М. Кольористичний епітет як ознака тоталітарної доби: за творами І. Багряного *Дивослово: українська мова й література в навчальних закладах*. 2001. № 5. С. 14-15.

11. Бублейник Л. Мовотворчість Лесі Українки: організація лексико-асоціативного поля кольору як засіб поетичної стилістики *Леся Українка і сучасність: збірник наукових праць*. Луцьк, 2008. Т. 4. Кн. 2. С. 220-232.
12. Вірний Микола При відсвітах безсмертя: Деякі факти з життя і творчості Василя Барки з нагоди 75-ліття *Нові дні*. 1983. № 10. С. 5-9.
13. Вірний Микола При відсвітах безсмертя: Деякі факти з життя і творчості Василя Барки з нагоди 75-ліття *Нові дні*. 1983. № 11. С. 5-8.
14. Вірний Микола Портрет поета (Про Василя Барку). Харків: Майдан, 2011. 234 с.
15. Вовк М. Сакральна ритуальність у міфо-символічній образній системі прозової спадщини В. Барки *Народна творчість та етнографія*. 2005. №5. С. 93-99.
16. Герасименко И. А. Функціональна семантика кольоратива жовтий (на матеріалі давньоруських і фольклорних текстів) *Актуальні проблеми слов'янської філології: міжвуз. зб. наук. ст.* Київ; Ніжин, 2006. Вип. 11. С. 42-48.
17. Герасимова Г. П. Барка Василь Костянтинович Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. К.: Наукова думка, 2003. Т. 1: С. 191.
18. Годунок З. В. Символічна функція кольору у художній прозі М. Хвильового *Наукові записки Національного університету „Острозька академія”*. Серія: Філологічна. 2008. Вип. 10. С. 282-290.
19. Головань Т. Словотворчість Василя Барки *Дивослово: українська мова й література в навчальних закладах*. 2002. № 9. С. 7-8.
20. Горлачова В. В. Структура семантичного поля кольоропозначень у сучасному російськомовному рекламному дискурсі: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.02. Дніпропетровськ, 2011. 19 с.

21. Горобець В. І. З історії назв кольорів в українській мові *Культура слова*. 1977. № 12. С. 56-65.
22. Григорук С. Поезії С. Єсеніна в українських перекладах Б. Чіпа: особливості відтворення семантики кольоропозначень *Молодь і ринок*. 2013. № 5. С. 91-95.
23. Гуменюк І. І. Лінгвістичні та екстралінгвістичні дослідження номінації жовтого кольору (на матеріалі фразеології англійської та української мов) *Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка*. 2007. № 33. С. 194-197.
24. Гуменюк І. І. Фразеологічність колоративів (на матеріалі фразеологізмів англійської мови) *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2015. № 39. С. 66-71.
25. Давиденко К. О. Кольороназви в індивідуально-авторській картині світу Максиміліана Волошина: автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.02. „Російська мова”. Сімферополь, 2007. 20с.
26. Данилюк Н. Епітет білий у текстах українських народних пісень *Культура слова: збірник наукових праць*. К., 2017. Вип. 86. С. 83-93.
27. Джерелянський Петро Віч-на-віч із Василем Баркою *Дзвін*. 2013. № 4. С. 137-138.
28. Дзівак О. М. З історії назв кольорів *Українська мова і література в школі* 1973. № 9. С. 81-84.
29. Дзівак О. Н. Лексика на позначення кольору в сучасній українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.02 „Українська мова”. Київ, 1974. 34с.
30. Дзівак О. М. Про систему назв кольорів у сучасній українській літературній мові *Українське мовознавство*. Київ, 1975. Вип. 3. С. 25-31.

31. Драч І. Ф. Барка Василь *Українська літературна енциклопедія: У 5 т. К.: Українська енциклопедія імені М. П. Бажана*, 1988. Т. 1. С. 131.
32. Дроботько Н. Характеристика родини Катранників: За романом В. Барки „Жовтий князь” *Дивослово: українська мова й література в навчальних закладах*. 2000. № 6. С. 37-38.
33. Дятленко Т. Символічний пейзаж як елемент метафізичного виміру у романі В. Барки „Жовтий князь”: до проблеми формування вмінь аналізувати пейзаж у прозових творах різних художніх систем *Українська література в загальноосвітній школі*. 2006. №2. С. 22-25.
34. Жулинський Микола Василь Барка – культуролог і літописець долі українського народу *Народна творчість та етнографія*. 2003. № 4. С.56-66.
35. Іншаков А. Є. Теоретичні засади дослідження колірної лексики в мовознавстві *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Вип. 9. Кривий Ріг, 2013. С. 188-195.
36. Іншакова І. О. Семантика похідних, утворених від назв кольорів *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Вип. 6. 2011. С. 227-232.
37. Ісак Н. Семантика кольору „золотий” у поезії Ліни Костенко *Педагогічна думка*. 2011. № 1. С. 73-75.
38. Кабкова О. Барчине віддзеркалення Шекспірового „Короля Ліра” *Слово і час*. 2010. № 5. С. 55-61.
39. Кіндрась К. Світ ловив його, та не спіймав: про В. Барку *Всесвіт*. 2003. № 7-8. С. 162-164.
40. Кириченко А. Г. До семантичної характеристики назв кольорів у східнослов'янських мовах *Питання українського мовознавства*. Кн. IV. Львів: Видавництво Львівського державного університету, 1960. С. 127-136.

41. Кириченко А. Г. Структурно-семантичні типи назв кольорів у східнослов'янських мовах *Доповіді та повідомлення Львівського університету*. Львів, 1995. Вип. VI. Ч. 1. С. 111-115.
42. Кейс В. Про „Свідка для сонця шестикрилих” (3 промови на святкуванні Василя Барки 22-го червня 1996 р.) *Світо-Вид*. 1996. Ч. 4. С. 68-72.
43. Ковалів Ю. Василь Барка *Слово і час*. 1992. № 2. С. 11-12.
44. Коваль-Костинська О. В. Назви основних кольорів у болгарській, українській і російській мовах (порівняльна характеристика) *Українське мовознавство: Міжсвідомчий науковий збірник*. К., 1974. Вип. 2. С. 28–37.
45. Ковальова Т. В. Колір як засіб вираження індивідуального стилю письменника *Тенденції розвитку української літератури та літературної критики нових часів: Тези доповідей та повідомлень міжвузівської науково-теоретичної конференції 15-16 травня 1996 року*. Харків: Харківський державний університет, 1996. С. 76-77.
46. Ковальова Т. В. Лексико-семантичні поля кольоративів в українській поезії початку ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. філ. наук: спец. 10.02.01. „Українська мова”. Харків, 1999. 19с.
47. Ковальська І. В. Колористика як перекладознавча проблема (на матеріалі українських і англomовних художніх текстів: автореф. дис. ... канд. філ. наук: спец. 10.02.16. „Перекладознавство”. Київ, 2001. 15с.
48. Колоїз Ж. Індивідуально-авторські неологізми в романі Василя Барки „Жовтий князь” *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: зб. наук. праць*. Ужгород, 2011. Вип. 15. С. 341-345.
49. Котяш О. Функції порівняльного звороту як художнього засобу в романі Василя Барки „Жовтий князь” *Дивослово: українська мова й література в навчальних закладах*. 2016. № 5. С. 34-37.
50. Крижанська О. М. Яким буває червоне (символічні кольороназви в українській мові) *Українська мова і література в школі*. 2001. № 2. С. 22-25.

51. Критенко А. П. Семантична структура назв кольорів в українській мові *Славістичний збірник*. К., 1963. С. 97–111.
52. Кумейська Н. Василь Барка. „Жовтий князь”: урок-історико-літературне дослідження в 11 класі *Дивослово: українська мова й література в навчальних закладах*. 2005. № 3. С. 27-28.
53. Кухар Н. І. Семантичний обсяг назв основних кольорів *Придніпровський вісник*. 2000. Вип. 13. С. 43-50.
54. Кучерук О. Образна природа кольороназв в українських фразеологізмах *Дивослово*. 2006. №12. С. 40-42.
55. Куцик О. А., Колечко М. Д. Колір як засіб увиразнення концепту пейзаж (на матеріалі малої прози І. Буніна) *Рідне слово в етнокультурному вимірі* [Текст]: Збірник наукових праць / Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 315-323.
56. Куцик О. А. Слова-символи як образно-смісловий центр формування фразеологізмів (на матеріалі російської та української мов): дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01, 10.02.02. Дрогобич, 1996. 253 с.
57. Левченко О. П. Символіка кольороназв (сіро-буро-малиновий та шуре-буре-попиляте) *Служитель фразеологічної музи*: Зб. наук. статей. Луганськ: Альма-матер, 2006. С. 106-116.
58. Левченко О. П. Фразеологічна символіка: лінгвокультурологічний аспект: Монографія. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2005. 353 с.
59. Лонська Л. І. Українські фразеологізми з компонентом на позначення кольору в культурно-етнічному висвітлені *Мова у слов'янському культурному просторі*: тези доповідей і повідомлень Міжнар. наук. конф. (Умань, 23-25 травня 2002 року). Умань, 2002. С. 66-67.

60. Луцій Світлана Модернізована традиція як шлях до оновлення української прози в діаспорі *Бібліотечка „Дивослова”*. 2017. № 2. С. 29-58.
61. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах / за редакцією М. І. Пентилюк: Підручник для студентів-філологів. К.: Ленвіт, 2000. 264 с.
62. Мовчан Р. Між авангардизмом і модернізмом, або Творчість Василя Барки *Український модернізм 1920-х: портрет в історичному інтер'єрі* / Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Київ, 2008. С. 472-512.
63. Мовчан Р. „Світ зловив мене, але не втримав...”: Василь Барка: відоме й нововідкрите *Дивослово: українська мова й література в навчальних закладах*. 2021. №11-12. С. 39-46.
64. Мончак Богдана Мій Василь Барка. Свідчення з листування *Дзвін*. 2016. № 6. С. 154-178.
65. Москович В. А. Система кольоропозначень у сучасній англійській мові // *Питання мовознавства*. 1960. № 6. С. 83-87.
66. Музика Т. Є. Психологізм художнього зображення представників тотальної влади у романі Василя Барки „Жовтий князь” *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка*. Тернопіль, 2014. Вип. 39. С. 135-141.
67. Набитович І. Світи *sacrum* і *profanum* у романі Василя Барки „Жовтий князь” *Універсум sacrum'у в художній прозі (від Модернізму до Постмодернізму)*: монографія; [відп. ред. М. Ільницький]. Дрогобич; Люблін, 2008. С. 343-356.
68. Найдан М. Відійшов і залишається у вічності Василь Барка *Сучасність*. 2004. № 12. С. 153-154.

69. Низкодубова В. Й. Василь Барка „Жовтий князь” *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2004. №11. С. 17-19.
70. Неділько С. Життя Василя Барки як щеплення проти відмирання національних почуттів *Українське слово*. 2012. № 51. С. 7.
71. Овсієнко Н. „Чорна сповідь моєї вітчизни...” (Урок – психологічне дослідження роману Василя Барки „Жовтий князь”) *Дивослово: українська мова й література в навчальних закладах*. 2008. № 7. С. 9-13.
72. Оголовець А. Лексика кольору й освітленості в романі „Хіба ревуть воли, як ясла повні?” *Дивослово*. 2005. № 11. С. 25-28.
73. Олійник І. С., Іваненко В. К., Рожило Л. П., Скорик О. С. Методика викладання української мови в середній школі. К.: Вища школа, 1979. С. 104-118
74. Осташко Н. „Грона гніву” Джона Стейнбека – „Жовтий князь” Василя Барки: порівняльний аналіз в аспекті гуманістичної змістовності *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2003. № 4. С. 41-48.
75. Павлів І. Роман „Жовтий князь” – один з найпомітніших творів української прози ХХ століття *Дивослово: українська мова й література в навчальних закладах*. 2010. № 10. С. 9-14.
76. Панченко О. І. Специфіка концепту кольору у сучасній англійській мові *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов*. 2011. Вип. 6. С. 167-170.
77. Папіш В. Психолінгвістичне декодування новели М. Коцюбинського „Цвіт яблуні” *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2015. Вип. 20. С. 66-68.

78. Пастушенко Т. В. Колірна номінація як елемент вторинної мовної картини світу (на матеріалі сучасної англійської мови): автореф. дис. ... канд. філ. наук: спец. 10.02.04. „Германські мови”. Київ, 1998. 12с.
79. Півторак Л. Колоратив чорний у фразеології як вираження лінгвоментальності (на матеріалі іспанської, англійської, української та російської мов). *Культура народів Причорномор'я*. 2004. № 54. С.322-325.
80. Підгайко В. А. У полоні жовтого князя: урок української літератури, 11 клас, за романом Василя Барки „Жовтий князь” *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2014. № 31-32. С. 15-20.
81. Поліщук Я. „Поет духовної свободи”. Тарас Шевченко в оцінці Василя Барки *Дивослово: українська мова й література в навчальних закладах*. 2006. № 5. С. 46-50.
82. Попова А. О. Етнокультурний аспект англійських фразеологічних одиниць із компонентом кольоропозначення *Актуальні проблемислов'янської філології*. Бердянск, 2010. № 23. Ч. 2. С. 543-548.
83. Попович М. В. Світогляд давніх слов'ян. Київ, 1985. 151 с.
84. Путько-Стех Анізія Василь Барка: шлях. *Березіль*. 2009. № 1-2. С. 175-179.
85. Пушко В. Ф. Страдницька доля Василя Барки *Слово і час*. 2000. № 9. С. 65-71.
86. Розсоха В. А. Ідеологічно марковане значення кольоратива білий в тлумачних словниках радянського і пострадянського суспільства. *Вісник Запорізького державного університету. Філологічні науки*. 2002. № 2. С. 96-101.
87. Салига Т. Василь Барка *Історія української літератури ХХ століття: у 2 кн.: друга половина ХХ століття: підруч. для студ. гуманіт. спец. ВНЗ / за ред. В. Г. Дончика; [авт.: Агеєва В. П., Андрусів С. М., Бойко Л. С.,*

Волинський К. П. та ін.]. К., 1998. Кн. 2. С. 174-177.

88. Сачок О. Кольорова символіка у польських та українських фразеологізмах. URL: www.ukrlit.vn.ua/article1/1327.html.

89. Семашко Т. Ф. Особливості семантики та функціонування слів-кологоративів в українській фразеології: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2008. 241с.

90. Семашко Т. Колоративи у наївній картині кольору українського етносу *Мова і культура*. 2013. Вип. 16. Т. 5. С. 121-127.

91. Сенета Марія „Правда Кобзаря” Василя Барки: христологічний досвід прочитання *Українська література XIX – початку XXI століть у літературознавчих дискурсах*: колективна монографія / Олег Романович Баган, Олена Василівна Вовк, Лілія Олексіївна Гулевич, Ірина Іванівна Дмитрів; ДДПУ ім. І. Франка, каф. укр. л-ри та теорії л-ри та ін.; [редкол.: П. В. Іванишин, О. Р. Баган, І. Й. Набитович, І. І. Дмитрів]; за редакцією П. В. Іванишина. Дрогобич, 2018. С. 241-252.

92. Слабошпицький М. Білий монах. Василь Барка *Не загублена українська людина*: 55 портретів з української діаспори. Київ, 2004. С. 414-429.

93. Словник української мови: в 11 т. / Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1973. Т. 4. С. 50.

94. Сокульський М. Міфопростір добра і зла в романі Василя Барки „Жовтий князь” *Слово і час*. 2023. №6. С. 67-79.

95. Старко В. Корпусні дані в дослідженні українських колоративів *Українська мова*. 2014. № 1. С. 51-60.

96. Супрун Л. О. Семантика і прагматика назв кольорів в українському романному тексті середини – другої половини ХХ ст. (на матеріалі творів О. Гончара, П. Загребельного, М. Стельмаха): автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. „Українська мова” Харків, 2009. 16 с.

97. Тельчарова В. Життєва основа роману Василя Барки „Жовтий князь”: розробка уроку *Дивослово: українська мова й література в навчальних закладах*. 2000. № 6. С. 31-33.
98. Ткаченко О. Б. З історії назв кольорів в українській мові. Червоний (червінець, червоне золото) / Структура і розвиток слов'янських мов. К., 1967. С. 73-81.
99. Турута Т. Вивчення творчості Василя Барки в школі. Тернопіль: Підр. і посіб., 2004. 48 с.
100. Форманова С. В., Базик О. І. Семантико-стилістичні функції хроматизмів як засіб формування національно-мовної картини світу *Культура народів Причорномор'я*. 2004. № 50. С. 120-124.
101. Француженко-Вірний М. Заокеанські письменники України. Київ: Смолоскип, 2015. 312 с.
102. Чикало М. І. З історії назв кольорів в українській мові (XIV-XVIII ст.) *Записки Наукового товариства імені Тараса Шевченка: Праці філол. секції*. Львів, 1997. С. 186-209.
103. Чикало М. І. Назви кольорів у пам'ятках української мови XIV – XVIII ст.: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Львів, 1994. 23 с.
104. Чернов А. Той, хто мандрує при відсвітах безсмертя. Василь Барка: *Літературна Україна*. 2018. 9 серпня, № 28. С. 13.
105. Чонка Т. Доля людини в українській та французькій літературах XX ст.: (на матер. творчості В. Барки, М. Хвильового, І. Багряного та А. Камю, Ф. Кафки, Антуана де Сент-Екзюпері) *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: зб. наук. праць*. Ужгород, 2011. Вип. 16. С. 329-333.
106. Чонка Т. Між світлом і темрявою. Як дослідження семантики кольору допомагає у шкільному вивченні "важкої" літератури *Українська мова й*

література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. 2007. № 8. С. 94-103.

107. Швець А. Художня функціональність кольоративів у прозі І. Франка *Дивослово*. 2006. № 6. С. 54-58.

108. Шулінова Л. В. Словесна поетика Лесі Українки (поетизація семантики кольору): дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук: спец. 10.02.01 „Українська мова”. К., 1999. 247 с.

109. Яворська Г. М. Мовні концепти кольору (до проблеми категоризації) *Мовознавство* 1999. № 2-3. С. 42-50.

110. Berlin B. Kay P. Basic Color Terms: Their Universality and Evolution. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1969. 171 p.